

Utjecaj terapijskog jahanja na djecu s kognitivnim poteškoćama

Vuković, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2011

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:171324>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Pedagogije

Anamarija Vuković

Utjecaj terapijskog jahanja na djecu s kognitivnim poteškoćama

Diplomski rad

Mentor:

doc. dr. sc. Vesna Buljubašić - Kuzmanović

Osijek, 2011.

SAŽETAK

Cilj ovog rada bio je ispitati kako terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s kognitivnim poteškoćama. Ispitivanje je provedeno na uzorku od 10 učenika s kognitivnim poteškoćama (6 djevojčica i 4 dječaka). Rad se sastoji od dva dijela, teorijskog i empirijskog.

U teorijskom dijelu, nakon uvoda u kojem su naznačeni osobni motivi bavljenja ovom temom i njezina opravdanost, daje se povijesni pregled i osnovne teorijske spoznaje o terapijskom jahanju. Posebna pozornost se daje pedagoškim, defektološkim, terapijskim i odgojno-obrazovnim učincima terapijskog jahanja na osobni i socijalni razvoj djece s kognitivnim poteškoćama.

U empirijskom dijelu, nakon definiranja metodologije istraživanja i operacionalizacije ciljeva i zadataka istraživanja, prešlo se na analizu dobivenih podataka te raspravu. I na kraju, u samom zaključku, su izneseni najvažniji rezultati istraživanja te prijedlog njihove praktičke primjene u odgojno-obrazovnoj praksi.

Rezultati kvantitativne i kvalitativne analize (inicijalno i finalno stanje), na individualnoj i grupnoj razini, potvrdili su da terapijsko jahanje pozitivno utječe na osobni i socijalni razvoj ispitane djece s usporenim kognitivnim razvojem nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje. Iako se radi o procesu, gdje bi kontinuirane prosudbe dale pouzdanije rezultate, i nalazi stručnjaka, koji se bave terapijskim jahanjem, potvrđuju navedene učinke.

KLJUČNE RIJEČI: terapijsko jahanje, djeca s kognitivnim poteškoćama, specifične poteškoće u učenju, osobni i socijalni razvoj

SADRŽAJ:

1. Uvod	1
2. Terapijsko jahanje i učenici s kognitivnim poteškoćama	2
2.1. Učenici s teškoćama u razvoju	2
2.1.1. Povijesni pregled	3
2.1.2. Učenici s tjelesnim teškoćama.....	4
2.1.3. Učenici s poremećajem ponašanja.....	6
2.1.4. Učenici s kognitivnim teškoćama.....	7
2.2. Terapijsko jahanje i hipoterapija	10
3. Metodologija istraživanja	13
3.1. Cilj i zadaci istraživanja	13
3.2. Ispitanici	14
3.3. Instrumenti.....	14
3.4. Postupak	14
4. Interpretacija podataka i rasprava	16
4.1. Kvantitativna i kvalitativna analiza podataka, individualna razina	16
4.2. Kvantitativna i kvalitativna analiza podataka, skupna razina	25
4.2.1. Faktor pozitivnog socijalnog razvoja	26
4.2.2. Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja	32
4.2.3. Faktor osobne i socijalne adaptacije.....	35
4.2.4. Faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama	38
5. Zaključak	43
6. Popis literature	45
7. Prilozi	46

1. UVOD

Problem kojim se bavi ovo istraživanje odnosi se na istraživanje utjecaja terapijskog jahanja na djecu s kognitivnim poteškoćama. Problem istraživanja terapijskog jahanja odabran je zbog osobnih interesa istraživača, budućeg profesora i pedagoga, jer je tema vrlo malo istražena, a mnogi nastavnici nemaju dovoljno spoznaja o učincima terapijskog jahanja na osobni i socijalni razvoj djece. Također, terapijsko jahanje je relativno mlada grana terapije, a literatura vezana uz nju teško dostupna, što ukazuje na potrebu daljnjeg istraživanja navedene teme. Stoga je cilj ovog rada bio ispitati na koji način terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s usporenim kognitivnim razvojem to jest kako djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne škole, napreduju u određenim aspektima socijalnog razvoja nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje odnosno, gledano sa pedagoškog aspekta, u kolikoj mjeri terapijsko jahanje pomaže i potiče njihov individualni i socijalni razvoj.

Djeca s usporenim kognitivnim razvojem predstavljaju specifičnu skupinu djece s posebnim potrebama, odnosno poteškoćama u razvoju, a budući da su njihove poteškoće vrlo šarolike, ne postoji jedinstven recept za uspjeh tih učenika. Jednom od strategija poticanja njihovog osobnog i socijalnog razvoja pokazao se, prema nalazima stručnjaka koji se bave ovom problematikom, odlazak na terapijsko jahanje. U ovome istraživanju bavimo se individualnom i skupnom analizom podataka koja daje odgovor na četiri faktora osobnog i socijalnog razvoja, a to su: faktor pozitivnog socijalnog razvoja, faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja, faktor osobne i socijalne adaptacije te faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama.

Suvremena pedagoška znanost, unutar svojih posebnih grana, razvija modele pomoći i brigu za svu djecu, u skladu s njihovim potrebama. U posljednje vrijeme škole sve više surađuju s udrugama za terapijsko jahanje koje ima medicinski, sportski i odgojno-obrazovni učinak. Ljepota i plemenitost konja, njegova toplina i ritam pokreta predstavljaju kombinaciju s jedinstvenim terapijskim učinkom, osjećajima zadovoljstva i kontrole koji proizlaze iz jahanja i upravljanja životinjom što jača samopouzdanje i daje pozitivne učinke na osobni i socijalni razvoj učenika.

2. TERAPIJSKO JAHANJE I UČENICI S KOGNITIVNIM POTEŠKOĆAMA

2.1. Učenici s teškoćama u razvoju

Termin „djeca s teškoćama u razvoju“ se upotrebljava uglavnom za označavanje djece s jače izraženim poteškoćama i odstupanjima u razvoju. To su sva djeca s nekim somatopsihičkim oštećenjima organa ili funkcija organa koja otežavaju dječji razvoj (Sekulić-Majurec, 1988.).

U somatopsihička oštećenja ubrajamo oštećenje vida, sluha i govora, tjelesnu invalidnost, kronične bolesti, intelektualni razvoj te organski uvjetovane poremećaje ponašanja. Ona se razlikuju po uzrocima, vrsti i stupnju. Po uzrocima možemo ih podijeliti na urođene i stečene, po vrsti ih razlikujemo s obzirom na područje nastanka, a stupanj se odnosi na intenzitet oštećenja. Također trebamo razlikovati termin „somatopsihičko oštećenje“ od „teškoće u razvoju“ jer postoje djeca koja bez ikakvih tjelesnih oštećenja imaju velike razvojne teškoće.

Valja imati na umu da su školski programi prilagođeni „prosječnoj“, „običnoj“ djeci, jer učenika s teškoćama u razvoju ima 8-10% i stoga oni predstavljaju poseban odgojni problem. Učenici s teškoćama u razvoju su ona djeca koja zbog tjelesnih ili psihičkih nedostataka ne mogu zadovoljiti određene razvojne ili obrazovne potrebe u redovnom nastavnom procesu pa im je potrebno osigurati prilagođene uvjete školovanja i rada.

Svako dijete doživljava neke teškoće u razvoju koja su uzrokovana privremenim i kratkotrajnim uzrocima, no kod djece kojom se ovaj rad bavi, te teškoće su uzrokovane nepromjenjivim i trajnim uzrocima. Prema HNOS-u (Hrvatski Nacionalni Obrazovni Standard), učenici s posebnim odgojnim potrebama klasificirani su ovako:

- Učenici s oštećenjem vida
- Učenici s oštećenjem sluha
- Učenici s poremećajima glasovno-jezično-govorne komunikacije
- Učenici s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima
- Učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima
- Učenici s poremećajima pažnje/hiperaktivnosti
- Učenici sa specifičnim teškoćama učenja
- Učenici s poremećajem u ponašanju i emocionalnim poremećajima
- Učenici s poremećajima iz autističnog spektra

Radi bolje preglednosti rada započet ćemo s povijesnim pregledom učenika s teškoćama u razvoju, a zatim ćemo teškoće u razvoju podijeliti na tjelesne, kognitivne i poremećaje u ponašanju te ih obraditi unutar navedene podjele.

2.1.1. Povijesni pregled

Retrospektivno gledajući, odnos prema djeci s teškoćama bio je vrlo nehuman i surov. U vrijeme kada se držalo slogana „Samo najjači opstaju“ sva djeca koja su rođena slaba ili s određenom tjelesnom manom bila su napuštana ili ubijana. Tijekom perioda robovlasničkog društva zakonom je bilo propisano da djeca s teškoćama u razvoju, a posebno djeca s tjelesnim manama nisu vrijedna živjeti i najčešće su ubijana prilikom rođenja ili prvog vidljivog pokazatelja teškoće. Najpoznatiji primjer brutalnosti i surovosti prema djeci s oštećenjima je Spartansko društvo u kojem su takva djeca ostavljena na milost i nemilost divljim zvijerima ili bačena s planine. U starom Rimu otac je imao pravo odrediti hoće li dijete živjeti ili umrijeti. Naime, stavili bi mu novorođenče pred noge, i ako ga otac ne bi uzeo u ruke, dijete bi bilo osuđeno na smrt. Stav društva podržavali su i veliki filozofi toga doba, kao Aristotel koji u svom djelu *Politika* predlaže da djecu s poteškoćama treba ostaviti da umru.

Srednji vijek ne pokazuje bitno razlikovanje od Antičkog doba. U to doba Crkva ima najveći utjecaj na društvo, a ona rođenje djeteta s poteškoćama pripisuje djelovanju božjih sila, odnosno, rođenje djeteta s poteškoćama u razvoju smatra kaznom za neki počinjeni grijeh. Dakle, pretpostavljalo se da takvu djecu mogu imati samo zli i grješni ljudi, a na samu djecu se gledalo kao na sramotu koje se treba stidjeti i koju treba sakriti. Iako djecu s poteškoćama nisu ubijali ni ostavljali u divljini, nije im se dopuštalo da rade niti na bilo koji način sudjeluju u društvenom životu, čime ih se osuđivalo na prosjačenje, bijedu i siromaštvo. Iako su u to vrijeme niknule ubožnice u kojima su se primale siromašne osobe i nezbrinuta djeca, djeca s teškoćama u razvoju nisu bila dobrodošla.

Prve bitnije promjene odnosa društva prema djeci s teškoćama u razvoju događaju se tijekom humanizma i renesanse. Humanisti toga razdoblja kao što su Francois Rabelais, Erazmo Roterdamski i Michel Montaigne ističu poticanje razvoja svih sposobnosti djeteta, uključujući i djecu s teškoćama u razvoju. Jan Amos Komensky predlaže da se za djecu s teškoćama u razvoju organizira i posebna nastava. U isto vrijeme, boljem statusu djece s poteškoćama pridonosi i razvoj medicine, tj. medicinske spoznaje o teškoćama uzrokovanih kod djece.

Za vrijeme kapitalizma, djeca s teškoćama u razvoju se počinju zapošljavati na jednostavnim i slabo plaćenim mjestima čime se i poboljšava njihov materijalni status. U tom razdoblju se također otvaraju posebne ustanove za njihov odgoj i razvija se specijalna pedagogija koja se bavi proučavanjem odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju.

U 19. st. nastaje diferencijacija ustanova za obrazovanje djece s teškoćama prema vrstama i stupnjevima teškoća (gluhi, slijepi, mentalna retardacija, poremećaji u ponašanju, tjelesni invaliditet). Idućih godina status te djece se poboljšava i oni i njihovo obrazovanje

postupno postaje dijelom odgojno-obrazovnog sustava cijelih država i njihov bitan element. Također se kao uzroci ne tumače više samo biološki faktori, već i socio-ekonomski status. Zahvaljujući mnogim pokušajima ukidanja marginalizacije djece s teškoćama u razvoju, danas su vidljivi sistematski napori da se takva djeca integriraju i doživljavaju kao bitan dio društva.

2.1.2. Učenici s tjelesnim teškoćama

U ovome dijelu rada fokusirat ćemo se na djecu čije teškoće u razvoju su uzrokovane tjelesnim oštećenjima, odnosno oštećenjima organa. To su učenici s oštećenjem vida, učenici s oštećenjem sluha, učenici s poremećajima glasovno-jezično-govorne komunikacije te učenici s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima.

Učenici s oštećenjem vida

U oštećenja vida ubrajamo sljepoću i slabovidnost. Sljepoća može biti potpuna i praktična. Pod potpunom sljepoćom podrazumijevamo nemogućnost razlikovanja svijetla od tame, dok pod praktičnom sljepoćom postoji mogućnost razlikovanja svijetla od tame i pokreta ruke na udaljenosti 1-2 metra (Sekulić-Majurec, 1988.). Slabovidnost je stanje djelomičnog gubitka vida. Postoje različiti uzroci oštećenja vida. Mnogi su genetski uvjetovani, no mogu biti i posljedica nekih bolesti i anomalija ili štetnih faktora.

Simptomi koje pokazuje dijete s oštećenjem vida su vrtoglavica, mučnina, glavobolja, pasivnost i pomanjkanje inicijative. Takvo dijete drži knjigu preblizu ili predaleko od očiju, žmirka, zatvara jedno oko, često trlja oči koje su uglavnom crvene i otečene. Ono se teško orijentira i kreće u prostoru, brzo se umara i gubi motivaciju pa u pravilu treba više vremena za učenje. Smith i Luckasson (1992.) tvrde kako je učenicima s oštećenjem vida potrebno osigurati mjesto blizu nastavnika, u prostoriji ne smije biti opasnih predmeta, vrata trebaju biti ili posve otvorena ili zatvorena. Također predlažu smanjenje buke u razredu i lakšu dostupnost materijala (stavljati materijal uvijek na isto mjesto koje je djetetu lako dostupno).

Učenici s oštećenjem sluha

U oštećenja sluha ubrajamo naglušost, gluhoću i gluhonijemost. Gluhoća je najteži gubitak sluha pri kojem osoba ne može čuti ni uz pomoć slušnih pomagala. Gluhonijemost je stanje u kojem je gubitak sluha nastao prije druge godine života, odnosno, prije usvajanja glasovno-govorne komunikacije. Naglušost je blaži gubitak sluha u kojima je izgovor glasova djelomično ili potpuno razvijen (Sekulić-Majurec, 1988). Uzroci oštećenja sluha najčešće su izazvana bolestima i oštećenjima uha.

Učenike s oštećenjem sluha ćemo prepoznati po slabom izgovoru riječi, previsokom glasu ili govoru bez intonacije. Takvi učenici će se naginjati prema izvoru zvuka, često će

postavljati pitanja i tražiti da im se ponavlja ono što je rečeno. Za rad s učenicima koji imaju slušnih poteškoća potrebno je pripremiti puno vizualnih materijala i simbola.

Učenici s poremećajima glasovno-jezično-govorne komunikacije

Poremećajem glasovno-jezično-govorne komunikacije smatramo sva stanja u kojima je otežana ili onemogućena glasovno-govorna komunikacija zbog poremećaja jezičnog koda, glasa i govorne artikulacije. Oni mogu biti organski uvjetovani oštećenjem govornog aparata, ili uvjetovani nekim drugim oštećenjem (mentalna retardacija, oštećenje sluha i sl.).

Razlikujemo poremećaje artikulacije, poremećaje u jeziku, poremećaje glasa, poremećaje ritma i tempa govora te poremećaje čitanja i pisanja. Poremećaji artikulacije manifestiraju se nepravilnošću izgovora nekih glasova (omisija slova, supstitucija glasa ili grupe glasova drugima, distorzija glasa ili grupe glasova). Poremećaji u jeziku manifestiraju se potpunim izostankom govora ili nedovoljnom razvijenošću jezičnih struktura (*alalija* – potpuna nemogućnost govora; *disfazija* – neadekvatna uporaba jezičnih struktura uzrokovana oštećenjem centra za govor; *razvojna difazija* – spor ili nepotpun i pogrešan razvoj govora). Poremećaji glasa manifestiraju se kao potpuni (afonija) ili djelomični (disfonija) gubitak glasa. Poremećaji ritma i tempa govora manifestiraju se kao otežana realizacija govora (mucanje, brzopletost, prebrz ili prespor govor). Valja zapamtiti da učenike s govornim i jezičnim poteškoćama ne treba stalno ispravljati, rugati im se, niti dozvoljavati drugima da to čine. Također ne treba forsirati učenika da govori ukoliko on sam to ne želi, te treba preferirati pismene ispite znanja.

Kao posebnu vrstu poremećaja glasa i govora spominjemo i poremećaje čitanja i pisanja: disleksija i disgrafija. Disleksija je nesposobnost čitanja osobe koja zna slova, a disgrafija poremećaj sposobnosti pisanja. Budući da ovi poremećaji ne nastaju samo zbog fizičkih uzroka, njima ćemo se baviti i u drugome dijelu, sagledavajući spomenute poremećaje s aspekta učenika s kognitivnim teškoćama, odnosno, poremećaje čitanja i pisanja ubrajamo u specifične teškoće učenja.

Učenici s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima

Pod motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima podrazumijevamo stanja funkcionalnog oštećenja organizma do kojeg dolazi zbog oštećenja živčanog sustava, lokomotornog aparata i kroničnih tjelesnih bolesti. Zbog velikog broja oštećenja u ovome radu fokusirat ćemo se na one s kojima se najčešće srećemo u odgoju i obrazovanju: cerebralna paraliza, kronično oboljela djeca i djeca koja nemaju ekstremitet ili je nepotpuno ili loše razvijeno. Ono što je uglavnom najizraženije kod učenika s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima jest njihovo otežano kretanje pa je potrebno prilagoditi fizičku aktivnost njihovim ograničenjima, odnosno mogućnostima. Iako su kod takve djece intelektualne sposobnosti

uglavnom u skladu s ostalom, „zdravom“, djecom, ona su u svojim obiteljima često prezaštićena, pa im je uglavnom potrebna pomoć pri socijalizaciji i razvoju samopouzdanja i realne slike o sebi. Kod djece s motoričkim poremećajima i kroničnim bolestima zbog dugotrajnih ili čestih hospitalizacija mogu se razviti poremećaji emocionalnog i socijalnog spektra pa često pokazuju simptome depresija i neuroza. Pri uključivanju takve djece u redovne škole potrebno je osigurati prostor koji će biti uređen tako da odgovara potrebama djeteta (rampe, rukohvati i slično).

2.1.3. Učenici s poremećajem ponašanja

Učenici s poremećajima ponašanja mogu poremećaje iskazivati aktivno ili pasivno. Pod poremećajem ponašanja smatramo ona ponašanja koja na neki način mogu biti štetna za dijete i okolinu, a odstupaju od normi uobičajenih ponašanja za tu dob, spol i situaciju. Poremećajem smatramo ponašanje koje traje duže od 6 mjeseci i zahtijeva stručnu pomoć. Kod blažih poremećaja treba savjetovati roditelje o odgovarajućim odgojnim postupcima, dok je kod ozbiljnijih poremećaja potrebna pomoć stručnjaka u školi i ustanovama za socijalnu ili zdravstvenu skrb.

Pasivni oblici poremećenog ponašanja

Plašljivost – javlja se kao znak nesigurnosti, slabog samopouzdanja i osjećaja konstantne opasnosti. Neke popratne pojave su mokrenje, plačljivost, zamuckivanje, glavobolje, griženje noktiju, gubitak apetita i sl. Uzroci mogu biti autoritarni odgoj, nesamostalnost i razmaženost djeteta, prevelike ambicije roditelja, neskladan brak...

Povučenost – povučeno dijete je previše tiho, nesocijabilno, stidljivo i nesnalažljivo. Uzroci povučenosti djeteta su razmaženost, boležljivost, intelektualna inferiornost, tjelesni nedostaci, govorne mane te kasnije kompleksi.

Potištenost – manifestira se kroz konstantnu mrzovolju, šutljivost, bezvoljnost i pasivnost. Neki od uzroka su emotivna zapuštenost, traumatska iskustva, osjećaj odbačenosti od strane odraslih, domski odgoj itd.

Nemarnost – javlja se već u predškolsko doba, a manifestira se kao lijenost, površnost, neurednost i nediscipliniranost. Uzroci su kronična boležljivost, razmaženost i nesamostalnost, autoritarni ili nedosljedan odgoj, emotivna zapuštenost.

Aktivni oblici poremećenog ponašanja

Nametljivost – javlja se kao želja za isticanjem, hvalisavost, prenemaganje, uobraženost, napadno ponašanje i oblačenje i slično. Neki od uzroka su kompenzirani osjećaj nesigurnosti, ljubomora, introjkcija stavova roditelja te razmaženost.

Uzornost – kao poremećaj manifestira se kao umišljenost, nesocijalnost, jaka težnja za isticanjem i tužakanje. Uzroci su pretjerana razmaženost te imitacija ponašanja roditelja i preuzimanje njihovih stavova.

Prkos – najblaži oblik je neposlušnost, a manifestira se kao odbijanje izvršavanja dužnosti, tvrdoglavost, drskost, nesigurnost. Uzrok prkosa pronalazimo u emocionalnoj zapuštenosti, odgoju bez ljubavi, zlostavljanju i nedosljednom odgoju.

Laganje – javlja se zbog izbjegavanja preteških zadataka ili kazne te zadovoljenja očekivanja roditelja.

Agresivnost – dijelimo ju na direktnu (aktivnu) i indirektnu (prikrivenu). Direktna agresija uključuje verbalnu i tjelesnu agresiju, tj. otvorene agresivne reakcije, a indirektna uključuje podmuklost, lažno optuživanje i ogovaranje. Uzroci agresije su srdžba, ljubomora, reakcija na zlostavljanje ili autoritaran odgoj te osjećaj manje vrijednosti i zapostavljenosti.

2.1.4. Učenici s kognitivnim teškoćama

U ovome dijelu fokusirat ćemo se na učenike čije teškoće u razvoju su uzrokovane usporenim intelektualnim i kognitivnim funkcijama. Učenici s usporenim spoznajnim razvojem su svi učenici koji intelektualno zaostaju za svojim vršnjacima zbog različitih uzroka za koje se smatra da su nastali iz kemijske neravnoteže ili određenih problema u mozgu i njegovom funkcioniranju. To su učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima, učenici s poremećajima pažnje/hiperaktivnosti, učenici sa specifičnim teškoćama učenja te učenici s poremećajima iz autističnog spektra.

Učenici sa sniženim intelektualnim sposobnostima

Pod učenike sa sniženim intelektualnim sposobnostima ubrajamo učenike s mentalnom retardacijom te učenike s Downovim sindromom. Mentalno retardirani učenici su oni čiji kvocijent inteligencije iznosi od 0 do 69. Učenici čija inteligencija iznosi od 70 do 79 su klasificirani s graničnom mentalnom retardacijom. Po svojim osobinama, ta djeca su vrlo slična mentalno retardiranoj djeci pa im sadržaji i metode odgojno – obrazovnog rada moraju biti posebno prilagođeni kako bi napredovali u razvoju. Uzroci mentalne retardacije najčešće su genetički uvjetovani ili su posljedica djelovanja štetnih faktora. Ovakvim učenicima treba pristupati individualizirano, te osigurati poseban ili prilagođen program čime će se djetetu olakšati učenje, odnosno uskladiti s njegovim mogućnostima.

Djecu sa sindromom Down definira specifičan izgled, mentalna retardacija različitih stupnjeva, zastoj u tjelesnom razvoju i rasti te specifičan psihomotorni razvoj. Uzrok navedenoga

sindroma je postojanje viška 21. kromosoma. Takvi učenici imaju sposobnosti učenja, no one ovise o stupnju mentalne retardacije i primjerenosti načina poučavanja.

Učenici s poremećajima pažnje/hiperaktivnosti

Poremećaj pažnje/hiperaktivnosti ili ADHD (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) karakterizira nepažnja, hiperaktivnost i impulzivnost. O djetetu ovisi koje simptome pokazuje, jer je kod nekih učenika dominantna nepažnja dok kod nekih do izražaja dolazi hiperaktivnost i impulzivnost. Jedinstven uzrok ADHD-a nije ustanovljen no neki znanstvenici tvrde da može biti genetski uvjetovano ili se manifestira kao kemijska neravnoteža u mozgu (Jensen, 2004.).

Kod učenika kod kojih je izražena nepažnja pronalazimo ove specifičnosti: čini se da ne slušaju kada im se obraćamo, ne prate upute i teško završavaju započeto te ne mogu zadržati pažnju pri obavljanju zadataka i u igri. Učenici kod kojih je dominantna hiperaktivnost često se vrpolje i tresu rukama ili nogama, ustaju kada se od njih očekuje da ostaju na mjestu, pretjerano trče, stalno su u pokretu i pretjerano pričaju, a posebno im je teško mirno i tiho se igrati ili obaviti neku aktivnost. Impulzivni učenici su nestrpljivi, ne razmišljaju o posljedicama nekih aktivnosti što dovodi do čestih ozljeda, ne slušaju, ometaju i prekidaju druge te ne mogu dočekati svoj red.

S ovakvom djecom treba odrediti jasne granice i strukturu te uvesti raspored rada. Ne valja previše odstupati od metoda te djetetu valja omogućiti ciljano kretanje, npr. da opere spužvu, donese imenik i slično. Upute trebaju biti jednostavne i konkretne, a pohvale česte.

Učenici s poremećajima iz autističnog spektra

Autistični poremećaji su razvojni poremećaji neurobiološkog podrijetla čiji specifični uzrok je nepoznat. Poremećaj se nalazi na svim razinama inteligencije, ali 70 - 80% autistične djece ima sniženu razinu intelektualnog funkcioniranja. Wing (1993) klasificira autistične učenike kao učenike s poremećajima u socijalnoj komunikaciji, učenike s oštećenjem verbalne i neverbalne komunikacije te učenike s ograničenim i stereotipnim oblicima ponašanja.

Osobe s poremećajima iz autističnog spektra podrazumijevaju specifičan oblik skrbi kroz cijeli život. Rutter (1985. ; 1978.) predlaže četiri osnovne strategije tretmana, a to su: ublažavanje stresa u obitelji, potpomaganje normalnog razvoja (socijalizacije, komunikacije, igre, motoričkih i spoznajnih vještina itd.), reduciranje specifičnih problema te eliminiranje nespecifičnih neprilagođenih ponašanja kao što su izljevi bijesa te problemi pri hranjenju ili spavanju.

Učenici sa specifičnim teškoćama učenja

Blaži, Ivšac i Lenček (2007.) specifične teškoće učenja definiraju kao „teškoću ili poremećaj u jednom ili više procesa u živčanome sustavu koji se odnose na psihološke procese

uključene u primanje, razumijevanje, i/ili korištenje koncepata kroz verbalni kod (govoreni ili pisani) ili neverbalna značenja“. Manifestiraju se na području pažnje, shvaćanja, obrade, pamćenja, komunikacije, čitanja, pisanja, računanja, koordinacije, socijalne kompetencije i emocionalnoga sazrijevanja. Specifične teškoće učenja su dakle posebne jezične teškoće, disleksija i ADHD.

Jezične teškoće su sve one teškoće govora koje nisu uzrokovane poremećajem sluha ili govornog aparata. Galić-Jušić (2004.) tvrdi kako se uzrok jezičnih poteškoća nalazi u neravnoteži moždanih hemisfera zbog čega „u nekim dijelovima mozga koji su odgovorni za auditivnu obradu zvučnih signala njihovo brzo sekvencioniranje, pretvaranje u smislene znakove, njihovo provođenje procesima kratkotrajne memorije do trajnog zapisa riječi koja nešto i znači, postoji neki sporiji ili drugačiji ritam rada.“ (Galić-Jušić, 2004., 21). Autorica također navodi kako su mentalne sposobnosti učenika s jezičnim poteškoćama bolje od onoga kako to što misle izražavaju riječima.

Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju navodi da su specifične teškoće učenja smetnje na području čitanja (disleksija, aleksija), pisanja (disgrafija, agrafija), te računanja (diskalkulija, akalkulija). Uzroci specifičnih teškoća učenja mogu biti nepravilne ili spore veze unutar mozgovnih područja te kombinacije okolinskih i genetskih činitelja (Jensen, 2004.). Aleksija je potpuna odsutnost vještine čitanja, a disleksija je trajni poremećaj u savladavanju čitanja zbog nemogućnosti pravilnog dekodiranja jezika (spajanja slova, automatskog čitanja cijelih riječi, razumijevanja pročitanog). Simptomi disleksije su zamjena slova, riječi i brojeva, neuredan rukopis, teškoće s redoslijedom i generalizacijom, zrcalna slova, preskakanje slova, riječi i rečenica i mnogi drugi. Agrafija je potpuna odsutnost vještine pisanja, a disgrafija se definira kao nesposobnost djeteta da ovlada vještinom pisanja (mnogobrojne trajne i tipične greške na razini slova, sloga, riječi, rečenica). Akalkulija označava potpunu nesposobnost matematičkog mišljenja. Diskalkulija je djelomičan poremećaj u procesu usvajanja matematike i karakterizira ju neispravna uporaba brojeva, zrcalni brojevi, narušeni smjer rješavanja, teškoće u logici i slično. Shea i Bauer (1994.) tvrde kako 49.1% učenika uključenih u područje posebnog odgoja pati od specifičnih teškoća u učenju, pa stoga navode i veliku potrebu za istraživanjima vezanih uz tu temu.

2.2. Terapijsko jahanje i hipoterapija

Iako se često termini hipoterapija i terapijsko jahanje upotrebljavaju kao istoznačnice valja uočiti razliku između navedenih termina. Hipoterapija je terapijski program propisan od strane liječnika, a vodi ga viši fizioterapeut dodatno educiran za hipoterapiju. Program se najčešće provodi individualno u suradnji s instruktorom jahanja koji brine o terapijskom konju. (Šuvak, 2001.) Program se provodi na konju u hodu i bez sedla, a pacijent nije obavezan ostvarivati komunikaciju s konjem. Cilj ove terapije jest fizioterapija, odnosno popuštanje spazama, razvoj motorike i ravnoteže i slično.

Vrsta terapije na koju ćemo se mi fokusirati jest terapijsko jahanje. Terapijsko jahanje je holistički pristup rehabilitaciji osobe s invaliditetom. Preporučeno je od specijalista, a vodi ga instruktor jahanja u suradnji s volonterima ili ostalim zaposlenicima. Program terapijskog jahanja provodi se u manjim skupinama od tri do pet sudionika od kojih se očekuje da sudjeluju u svim vidovima kretanja konja (hod, kas, galop). Od sudionika se također očekuje da ostvare komunikaciju s konjem te izvršavaju aktivnosti vezane uz konja kao što su čišćenje, hranjenje, šetnja i slično. Terapijsko jahanje zaživljava tek sredinom 20. stoljeća Tada Liz Hatrel iz Danske, usprkos dječjoj paralizi, osvaja srebrnu medalju u dresurnom jahanju na Olimpijskim igrama 1952. Tom pobjedom terapijsko jahanje privlači pozornost medicinskih stručnjaka i počinje se širiti prvo u Europi i Engleskoj, a zatim i u Sjedinjenim Američkim Državama.

Ciljevi ovakve terapije su osim fizioterapije psihoterapija, odnosno razvoj samopouzdanja, pozitivnog razmišljanja, te socioterapija, odnosno razvoj komunikacijskih i socijalnih vještina. (Šuvak, 2004.) Prof. Jelena Krmpotić (2003.) navodi neke od pozitivnih utjecaja terapijskog jahanja:

- zadržavanje pažnje na duže vremenske periode
- razvijanje spretnosti i motorike
- učenje prostornih odnosa (lijevo i desno)
- razvijanje govora, slušanja, gledanja, pamćenja
- razvijanje vještine timskog rada
- razvoj samopouzdanja, samokontrole i kontrole straha
- razvijanje sposobnosti za život u zajednici

U terapijskom jahanju osobe s oštećenjima, pedagoški rečeno poteškoćama, možemo podijeliti na osobe s fizičkim, mentalnim i emocionalnim oštećenjima/poteškoćama. Termin "oštećenja" više koriste drugi stručnjaci, dok pedagojska znanost više koristi termin poteškoće.

Danas u terapijskom jahanju najčešće sudjeluju osobe sa slijedećim oštećenjima/poteškoćama¹:

Aspergerov sindrom	Hiperaktivnost i poremećaj pažnje
Autizam	Oštećenje vida
Cerebralna paraliza	Depresivnost
Mentalna retardacija	Downov sindrom
Encefalomijelopatija	Guillain Barre sindrom
Mladenački reumatoidni artritis	Poteškoće učenja
Leighova bolest	Hipotonija
Multipla skleroza	Parkinsonova bolest
Prader Will sindrom	Epilepsija
Spina bifida	Ozljeda kralježnice
Iskrivljenja kralježnice	Moždani udar
Traumatska ozljeda mozga	Amputacije

Hrvatski savez za terapijsko jahanje je nacionalna krovna udruga organizacija koje se bave terapijskim jahanjem, a trenutačno broji dvadesetak organizacija iz cijele Hrvatske, a to su:

- Konjički klub „Bjelovar“, Bjelovar
- Udruga za terapijsko i rekreacijsko jahanje „Nova Vitae“, Bjelovar
- Konjički klub „Pony“, Bjelovar
- Udruga „Korak Dalje“, Daruvar
- Konjički klub „Život i nada“, Đakovo
- Udruga za terapijsko i rekreacijsko jahanje „Grabarje-Knin“, Knin
- Konjički klub „Koprivnica“, Koprivnica
- Udruga „Dorat“, Martinska Ves
- „Mogu“ – terapijsko jahanje, Osijek
- Udruga za terapijsko rehabilitacijsko i rekreacijsko jahanje „Philipos“, Pula
- Udruga za terapijsko jahanje „Pegaz“, Rijeka
- Konjički klub „Sveti Mihovil“, Sinj
- Udruga za terapijsko i rekreacijsko jahanje „KAS“, Sisak
- Konjički klub „Slavonac“, Slatina
- Udruga za terapijsko jahanje „Pegasus“, Šibenik

¹ Preuzeto od Krmpotić, J. (2003.), Konji – Terapeuti, učitelji, prijatelji (str.19)

- Konjički klub „Satir“, Vinkovci
- Udruga za terapijsko jahanje „NADA“, Vrbovec
- Konjički klub „Impuls“, Zagreb
- „Kрила“ – terapijsko jahanje, Zagreb
- Udruga za terapijsko jahanje „Vihor“, Zadar
- Konjički klub „Natura“, Bročanac
- Udruga „Mali princ“, Ivanić Grad
- Konjički Klub „Alamo“, Brnaze

Teorijski dio završit ćemo odgovorom na pitanje: Koje su dobrobiti terapijskog jahanja? Naime, konj u hodu ima najsličnije pokrete hoda čovjeka, dakle, konj svojim hodom prenosi kretnje na tijelo jahača te aktivira mišiće jahača. Dakle, jednostavno rečeno, jahanje zapravo simulira hod i aktivira mišiće koji zbog specifičnosti oštećenja, inače ne bi bili aktivirani. Kombinacija topline i ritmičkih kretnji, uz specifičan položaj regulira mišićni tonus, poboljšava krvotok i stimulira rad svih unutrašnjih organa. Kod osoba koje nemaju fizičke, već kognitivne i psihičke teškoće opće je uvjerenje da nisu u mogućnosti samostalno obavljati zadatke. Kada jedna takva osoba samostalno oprema konja za sat jahanja, ostvaruje zadatke i komunikaciju s konjem, ona ne samo da mijenja mišljenje okoline o svojim mogućnostima, nego u prvom redu stvara pozitivnu sliku o samome sebi te se uči socijalnosti i komunikaciji.

U nastavku rada prelazimo na samu metodologiju istraživanja. U empirijskom dijelu opisani su ciljevi i zadaci istraživanja, uzorak, metode, postupci i instrumenti istraživanja te obrada i interpretacija podataka. Na kraju, u samom zaključku, izneseni su najvažniji rezultati istraživanja s naglaskom na individualni pristup svakom ispitaniku. Naime, sama metodologija istraživanja, ali i veličina i osjetljivost uzorka ispitanih učenika, te teorijski pristupi korišteni u ovom radu ne dozvoljavaju generalizacije, niti su one poželjne.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

3.1. Cilj i zadaci istraživanja

Cilj istraživanja je bio ispitati na koji način terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s usporenim kognitivnim razvojem to jest kako djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne škole, napreduju u određenim aspektima socijalnog razvoja nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje odnosno, gledano sa pedagoškog aspekta, u kolikoj mjeri terapijsko jahanje pomaže i potiče njihov individualni i socijalni razvoj

Zavisne varijable su nedovršene rečenice, preciznije njihove dopune koje se grupiraju u tri kategorije: nepoželjan (1), očekivani (2) i poželjan odgovor.

Nezavisne varijable su spol i dob učenika.

Na osnovu postavljenog cilja definirani su sljedeći problemi istraživanja:

1. Utvrditi na kojem stupnju socijalnog razvoja se učenici nalaze prije uvođenja terapijskog jahanja.
2. Utvrditi na kojem stupnju socijalnog razvoja se učenici nalaze nakon uvođenja terapijskog jahanja i u kojoj mjeri se podaci razlikuju.
3. Ispitati na individualnoj i skupnoj razini:
 - a) faktor pozitivnog socijalnog razvoja (čestice 13, 6, 17, 20, 28, 11, 19, 15, 29, 25, 22)
 - b) faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja (čestice 3, 8, 27, 1, 4, 2, 22)
 - c) faktor osobne i socijalne adaptacije (čestice 18, 26, 27, 14, 9, 1, 16, 10, 79)
 - d) faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama (čestice 24, 23, 5, 12, 21, 16, 2)

Hipoteza od koje polazi ovo istraživanje zasnovana je na pretpostavci da terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s usporenim kognitivnim razvojem to jest da djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne škole, napreduju u određenim aspektima osobnog i socijalnog razvoja nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje. Terapijsko jahanje pomaže i potiče njihov individualni i socijalni razvoj.

Doprinos ovog istraživanja ogleda se u činjenici da je u stručnoj literaturi i pedagoškoj periodici još uvijek premalo dostupnih istraživanja na temu terapijskog jahanja, njegovih terapijskih, pedagoških i odgojno-obrazovnih (razvojnih) učinaka na osobnom i društvenom planu razvoju pojedinca. Očekivanja su da će ovaj rad, na teorijskoj i praktičnoj razini, bar donekle dati uvid u tu problematiku i potaknuti veći interes znanstvenika, praktičara, roditelja i

drugih zainteresiranih za istraživanje i provedbu terapijskog jahanja u svojim sredinama.

3.2. Ispitanici

Ispitivanje je obuhvatilo 10 učenika nižih razreda OŠ „Antun Mihanović“ Osijek. Od ukupnog broja ispitanih učenika 4 su dječaci, a 6 su djevojčice. Obuhvaćeni su samo učenici nižih razreda osnovne škole zbog primjene DR-2 testa (prilog 1) koji je konstruiran upravo za svrhe ispitivanja socijalnog razvoja kod djece niže školske dobi. Ujedno, ispitivanje i obuhvat učenika ovim istraživanjem prethodno je usuglašeno s roditeljima i stručnim suradnicima škole te stručnjacima i volonterima terapijskog jahanja. Poštivan je moralni i etički kodeks kod ispitivanja i testiranja djece, a zagarantirana je i anonimnost te zaštita i korištenje dobivenih podataka isključivo u svrhe izrade diplomskog rada.

3.3. Instrumenti

Instrument korišten u ovom istraživanju odnosi se na Test dopunjavanja rečenica, odnosno DR-2 Test (preuzet od Stančić, 1992, str. 37). Ovaj test sastoji se od dva dijela. U prvom su opći podaci koje ispitanici upisuju, a zatim prelaze na drugi dio u kojem se nalazi 5 nedovršenih rečenica za uvježbavanje i 29 rečenica testa.

Zadatak ispitanika je bio da dovrše ponuđene rečenice tako da na praznu crtu upišu prvo što im padne napamet kada pročitaju početak rečenice. Test je bodovan prema priručniku za uporabu DR-2 testa (Stančić, 1992.) gdje 1 označava nepoželjan odgovor, 2 očekivani, a 3 poželjan, te su preuzeti faktori iz spomenutoga testa.

3.4. Postupak

Inicijalno ispitivanje je provedeno 31. ožujka, a završno 20. lipnja 2011. godine u OŠ „Antun Mihanović“ u Osijeku. Test je, kao što je već naglašeno, proveden uz dozvolu razrednika i defektologinje te suglasnost roditelja. Učenici su dobili upute da dovrše ponuđene rečenice s onim što im prvo padne na pamet (igra asocijacije) i svoje odgovore upišu na praznu crtu. Ispitivanje je trajalo 45 - 60 minuta, a učenici su vrlo dobro prihvatili ispitivanje. Ispitivanje je trajalo 45-60 minuta koje su učenici vrlo dobro prihvatili i u njemu aktivno sudjelovali. Nije ih se požurivalo niti sputavalo, a važnom se pokazala i napomena da se njihovi odgovori neće ocjenjivati. Test su doživjeli kao zanimljiv i bilo im je objašnjeno da će rezultati testa i njihovi odgovori pomoći odraslima da vide kako terapijsko jahanje utječe na razvoj pojedinca, koji su njegovi učinci i doprinosi. Ozračje tijekom ispitivanja je bilo poticajno i ugodno, a učenici

ohtabrivani da postavljaju pitanja u slućaju da im nešto nije dovoljno jasno. Ispitivanju su nazoćili defektologinja i ispitivać.

4. INTERPRETACIJA PODATAKA I RASPRAVA

4.1. Kvantitativna i kvalitativna analiza podataka, individualna razina

U ovome dijelu rada pokušat ćemo usporediti pojedinačne odgovore učenika i njihov osobni i socijalni razvoj te napredak/stagnaciju/nazadovanje kroz period od 3 mjeseca. Učenici su u tom razdoblju jednom tjedno pohađali satove terapijskog jahanja. Kvantitativnom i kvalitativnom analizom podataka dobit ćemo odgovor na istraživačko pitanje: U kojoj mjeri terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s usporenim kognitivnim razvojem? Za potrebe ispitivanja koristili smo Test dopunjavanja nedovršenih rečenica (DR-2 test) kojim se ispituju neki subjektivni aspekti socijalnog razvoja (stavovi, vrijednosti, interesi, načini emocionalnog reagiranja u socijalnim situacijama, elementi osobne i socijalne adaptacije itd). Njime se ustanovljava kako djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne osnovne škole, napreduju u nekim vidovima socijalnog razvoja (Stančić, 1992.).

Norme pomoću kojih utvrđujemo u koju grupu učenik usporenog kognitivnog razvoja pripada preuzete su iz priručnika za upotrebu DR-2 testa (Stančić, 1992.) i glase:

- ispod 46 bodova → izrazito ispodprosječni
- 47 - 52 → ispodprosječni
- 53 – 63 → prosječni
- 64 – 69 → iznadprosječni
- iznad 70 → izrazito iznadprosječni

Navedene norme su uvažavane, koristio se individualni pristup i svi vidovi prilagodbe.

Kako su učenici odgovarala (nepoželjno, očekivano, poželjno) na pojedine rečenice testa u ožujku, a kako u lipnju prikazat će se najprije na individualnoj, zatim skupnoj razini, odnosno, najprije na individualnoj razini prikazat će se odgovori dječaka ($m = 4$, tablica 1), a zatim djevojčica ($ž = 6$, tablica 2)

Tablica 1. prikazuje odgovore dječaka na nedovršene rečenice testa, odnosno dopune započetih rečenica prije (ožujak) i nakon uključivanja u program terapijskog jahanja (lipanj) gdje su učenički odgovori/dopune bodovani ocjenom od 1 do 3 (1 –nepoželjna dopuna, 2 –očekivana dopuna, 3. poželjna dopuna).

Tablica 1: Odgovori dječaka ($N = 10$, $m = 4$), individualna usporedba učeničkih dopuna na započete rečenice, prije (ožujak) i nakon uključivanja u program terapijskog jahanja (lipanj).

Rečenica / Čestica	Učenik 1		Učenik 2		Učenik 3		Učenik 4	
	ožu.	lip.	ožu.	lip.	ožu.	lip.	ožu.	lip.
1. Sretan sam kada...	3	2	3	3	3	1	2	1
2. Meni je najmilija zabava da...	2	2	2	2	1	2	2	2
3. Moj je otac...	3	3	3	2	3	3	3	3
4. Najviše me vrijeđa...	1	1	2	2	2	1	1	1
5. Najviše se od svega bojim...	1	2	3	2	1	1	1	2
6. Najviše se od svega veselim kada...	3	3	2	2	2	2	2	2
7. Najviše od svega bih volio biti...	3	3	2	3	3	3	1	3
8. Moja majka je...	3	3	3	2	3	3	2	3
9. Često sam loše volje zbog...	1	2	2	3	3	2	2	2
10. Od svega najviše mrzim...	1	1	3	2	1	3	1	1
11. Najviše od svega zanima me...	2	2	3	2	3	3	2	3
12. Ako me netko razljuti ja...	2	2	2	1	2	1	2	1
13. Od svega najviše volim...	3	3	2	2	3	2	2	2
14. Među drugim dječacima ja se osjećam...	3	3	3	3	3	3	3	3
15. Od svega bih najviše volio imati...	3	3	3	1	3	2	2	1
16. S roditeljima sam obično...	3	3	2	2	3	3	3	3
17. Najčešće se stidim kada...	1	1	3	1	1	2	1	2
18. Mislim da je učiteljica u školi...	2	3	3	3	3	3	3	3
19. Kad učinim nešto loše onda...	1	3	3	3	3	3	2	1
20. Ja bih bio sretan kada bih...	3	3	1	2	3	2	2	2
21. Kod kuće se ne slažem sa...	2	2	3	3	2	2	2	2
22. Ja mislim da sam...	2	2	2	2	2	3	2	3
23. Kad me netko jači prisiljava...	3	3	2	3	3	1	3	3
24. Ja slušam zapovijedi jer...	1	1	1	1	2	3	1	1
25. U školi se ne slažem sa...	2	1	2	2	3	1	1	2
26. O majci mislim da je...	3	3	3	3	3	3	3	3
27. O ocu mislim da je...	3	3	3	3	3	3	3	3
28. Ja sam sretan jer...	2	2	3	1	2	2	2	1
29. Kod kuće me najviše smeta...	1	1	1	3	2	1	2	1
UKUPNO	63	66	70	64	71	64	58	60

Učenik 1 je u ožujku ostvario 63 boda čime smo ga svrstavali u grupu prosječnih učenika. Ispitivanje u lipnju je pokazalo da je učenik ostvario 66 bodova što znači da sada pripada grupi iznadprosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. Učenik je u česticama 3, 6, 7, 8, 13, 14, 15, 16, 20, 23, 26 i 27 tijekom oba ispitivanja polučio poželjan rezultat, odnosno, njegove dopune rečenica odgovaraju ocjeni 3. U česticama 2, 11, 12, 21, 22 i 28 u oba ispitivanja učenik je dao očekivane odgovore, odnosno, dopune rečenica odgovaraju ocjeni 2. U česticama 4, 10, 17, 24 i 29 učenik je polučio nepoželjan rezultat, odnosno dopune rečenica ocjenjene su brojem 1. Lošiji rezultat učenik je polučio na čestici 1 i 25, a poboljšanje, odnosno porast ocjene vidljiv je u česticama 5, 9, 18 i 19. Iz tih podataka možemo zaključiti da je učenik relativno stabilan, odnosno nema previše oscilacija u odgovorima. Učenik je u čestici 1 od pokazivanja zrelih interesa prešao na nezrelije izvore sreće, odnosno, izvor sreće učenik pronalazi u uobičajenim dječjim radostima. U čestici 25 učenik je prešao iz neslaganja s pojedincima u nekooperativnost, odnosno, socijabilnost u školskom životu se smanjila. U razdoblju od 3 mjeseca učenik je napredovao od neurotičnog straha prema strahu od roditeljskih prijekora i vlastitih loših postupaka (čestica 5). Porast ocjene u čestici 9 ukazuje na to da je učenik prije bio zlovoljan zbog nekih svojstava vlastite ličnosti dok sada zlovolja izvire iz nekih konkretnih situacija. Također vidimo napredak u stavu prema učiteljici/učitelju odnosno školi (čestica 18) od ambivalentnog prema pozitivnomu. Najveći napredak vidljiv je u čestici 19 gdje učenik prelazi iz mirenja s kaznom u emocionalno stabilnu reakciju u kojoj preuzima odgovornost za vlastite postupke.

Prema faktorskoj analizi dopuna rečenica, koju ćemo skupno analizirati nakon individualne analize, učenik 1 pokazuje vrlo male varijacije u faktorima, odnosno, faktori pozitivnog i neuravnoteženog socijalnog razvoja pokazuju vrlo malen pad u ocjenama odgovora, a faktor osobne i socijalne adaptacije i faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama pokazuje vrlo malen porast.

Učenik 2 je u ožujku ostvario 70 bodova na DR-2 testu pa se samim time nalazio na granici izrazito iznadprosječnih učenika. U lipnju je učenik ostvario 64 boda čime se spustio na granicu grupe iznadprosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. Učenik je u česticama 1, 14, 16, 18, 19, 21, 26 i 27 polučio poželjne rezultate u oba ispitivanja. Očekivane rezultate u oba ispitivanja pokazao je u česticama 2, 4, 6, 13, 16, 22 i 25. Nepoželjni rezultat kroz oba istraživanja pokazao je u čestici 24. Niže rezultate u lipnju ostvario je u česticama 3, 5, 8, 10, 11, 12, 15, 17 i 28. Učenik u česticama 3 i 8 prelazi iz pozitivnog stava prema ocu i majci u neodređeni stav. U čestici 5 kod učenika 2, strah od konkretnih situacija prelazi u neodređeni strah. U čestici 10 učenik je prije naveo kako mržnja ne postoji, no sada je usmjerena na

pojedinačne pojave. Kod učenika također vidimo i promjenu interesa, od socijalno zrelog prema neodređenom (čestica 11). U čestici 12 učenik od depresivne reakcije prelazi na otvorenu agresivnu reakciju. U česticama 15, 17 i 28 je očigledna drastična promjena. Tako u čestici 15 učenik od realnih želja povezanih s obitelji i školom prelazi na nerealne želje. U čestici 17 učenik izvor stida više ne pronalazi u neodgovarajućim postupcima već u preosjetljivosti. U čestici 25 učenik više ne pronalazi sreću u obitelji već u konkretnim situacijama. Viši rezultat u lipnju učenik je ostvario u česticama 7, 9, 20 i 23. Učenik pri izražavanju želja u čestici 7 napušta pomodarske želje i prihvaća realne. Zlovolja u čestici 9 iz nekih konkretnih situacija prelazi u zlovolju zbog nečega loše učinjenog. Napredak također vidimo u čestici 20 gdje učenik više ne izražava nerealne već uže konkretne želje. U čestici 20 učenik u ožujku navodi da je bježao i izbjegavao osobe koje ga sile da učini nešto, dok u lipnju učenik pokazuje otpor.

Prema faktorskoj analizi učenik pokazuje veći pad u faktoru pozitivnog socijalnog razvoja što ukazuje na to da je učenik manje sklon zrelijim socijalnim interesima, nije ambiciozan i samokritičan i emocionalno je nestabilniji. Ostali faktori pokazuju vrlo malu razliku pri ispitivanjima provedenima u ožujku i lipnju.

Učenik 3 je u ožujku ostvario 71 bod čime smo ga svrstavali u grupu izrazito iznadprosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. U lipnju je ostvario 64 boda te ga svrstavamo u skupinu iznadprosječnih učenika. U česticama 3, 7, 8, 11, 14, 16, 18, 19, 26 i 27 učenik je ostvario poželjne rezultate tijekom oba ispitivanja, a u česticama 6, 21 i 28 je ostvario očekivane rezultate. U čestici 5 učenik je tijekom oba ispitivanja ostvario nepoželjan rezultat. Nazadovanje pokazuje u česticama 1 (od zrelih prema solitarnim interesima), 4 (od vrijeđanja zbog fizičkih kazni prema vrijeđanju zbog preosjetljivosti), 9 (od zlovolje bog nečeg loše učinjenog prema zlovolji zbog konkretnih situacija), 12 (od depresivne prema otvorenoj agresivnoj reakciji), 13 (od sklonosti ka trajnim socijalnim vrijednostima prema sklonosti ka zabavi i razonodi), 15 (od želje povezane s obitelji i školom prema realnim dječjim željama), 20 (od realnih dalekosežnih želja prema užim konkretnim željama), 23 (od otpora prema submisivnosti), 25 (od nepostojanja nesklada prema nekooperativnosti) i 29 (od relativne slobode od frustracija prema frustraciji koja izvire iz preosjetljivosti). Napredak pokazuje u česticama 2 (od aktivnosti sa sklonošću socijalnoj izolaciji prema socijalnoj participaciji), 10 (od mržnje koja proizlazi iz nesigurnosti prema mržnji upravljenoj na generalizirane pojave), 17 (od preosjetljivosti prema osjećaju srama zbog doživljene situacije), 22 (od neodređenosti prema realnoj samoprocjeni) i 24 (od prilagođavanja hijerarhijskom redu prema uviđanju opravdanosti zapovijedi).

Kao i učenik 2, učenik 3 pokazuje slabije rezultate u faktoru pozitivnog socijalnog

razvoja, a vrlo male razlike u ostalim faktorima.

Učenik 4 je u ožujku ostvario rezultat od 58 bodova čime je pripadao grupi prosječnih učenika. U lipnju je ostvario 60 bodova i ostao unutar raspona prosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. Učenik je u oba ispitivanja postigao poželjan rezultat dopunama čestica 3, 14, 18, 23, 26, 27. Očekivan rezultat tijekom oba ispitivanja pokazao je u česticama 2, 6, 9, 13, 20 i 21. Nepoželjan rezultat ostvario je u česticama 4, 10 i 24 tijekom oba ispitivanja. Učenik pokazuje nazadovanje u česticama 1 (od uobičajenih dječjih radosti prema solitarnim interesima), 12 (od depresivne prema otvorenoj agresivnoj reakciji), 15 (od realnih dječjih želja prema nerealnim željama), 19 (neodređene reakcije prema mirenju s kaznom), 28 (od generaliziranih izvora sreće prema konkretnim situacijama iz kojih izvire sreća) i 29 (od preosjetljivosti prema frustracijama izazvanih zbog neslaganja s roditeljima). Napredak je vidljiv u česticama 5 (od neurotičnog straha prema neodređenom izvoru straha), 7 (od nerealnih želja prema realnim željama), 8 (od neutralnog prema pozitivnom stavu), 11 (od neodređenog interesa prema socijalno zrelim interesima), 17 (od stida zbog preosjetljivosti prema neodređenom stidu), 22 (od neodređenosti prema realnoj samoprocjeni) i 25 (od nekooperativnosti prema neslaganju s pojedincima).

Učenik 4 ne pokazuje nikakve razlike u faktoru pozitivnog socijalnog razvoja i faktoru samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama, dok su ostali faktori u vrlo malom porastu.

U nastavku ćemo individualno analizirati odgovore učenica. Podaci su prikazani u tablici 2 koja prikazuje rečenice, ocjene dopuna rečenica, te koliko se razlikuju ocjene pojedinačnih dopuna u istraživanjima provedenim u ožujku i lipnju.

Tablica 2: Odgovori djevojčica ($N = 10$, $m = 6$), individualna usporedba učeničkih dopuna na započete rečenice, prije (ožujak) i nakon uključivanja u program terapijskog jahanja (lipanj).

Rečenica/ Čestica	Učenica 1		Učenica 2		Učenica 3		Učenica 4		Učenica 5		Učenica 6	
	ožu.	lip.	ožu.	lip.	ožu.	lip.	ožu.	lip.	ožu.	lip.	ožu.	lip.
1.	3	3	3	2	2	2	2	2	2	3	3	2
2.	2	2	2	2	2	2	2	2	2	1	2	2
3.	3	3	3	3	2	3	1	2	3	3	3	3
4.	2	1	3	3	1	2	2	2	1	1	1	3
5.	3	3	1	1	1	1	1	3	3	1	2	2
6.	3	2	1	1	2	1	1	2	2	1	2	1
7.	2	3	2	2	3	3	3	3	2	3	3	3
8.	2	3	2	3	3	3	2	2	3	3	1	3
9.	1	3	1	3	3	3	2	3	2	2	3	3
10.	2	3	3	3	3	1	3	2	1	1	2	1
11.	1	1	2	2	2	3	2	3	1	2	2	3
12.	3	1	2	3	2	1	3	3	3	3	2	1
13.	3	2	1	2	1	3	2	2	3	3	1	3
14.	1	3	3	1	2	3	3	3	1	1	1	3
15.	3	2	1	2	2	3	3	3	2	2	2	2
16.	3	3	2	2	2	2	3	3	2	3	3	3
17.	1	2	1	2	1	3	2	3	1	2	1	1
18.	3	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3	3
19.	3	3	3	3	1	2	3	3	1	1	1	1
20.	2	1	2	2	2	3	2	2	2	2	2	2
21.	2	2	3	3	2	2	2	2	2	3	2	2
22.	2	2	2	2	2	3	3	3	3	1	1	2
23.	2	2	3	1	3	3	3	2	3	2	3	3
24.	3	2	3	2	3	1	1	1	1	1	1	1
25.	3	1	2	2	1	2	1	1	1	1	1	2
26.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
27.	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
28.	3	3	1	2	3	3	1	1	1	3	3	1
29.	2	3	3	3	1	1	2	2	3	3	2	1
UKUPNO	69	68	64	66	61	61	64	69	60	61	59	63

Učenica 1 je u ožujku ostvarila 69 bodova, a u lipnju 68 bodova pa ju svrstavamo u grupu prosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. Tijekom oba ispitivanja poželjne dopune dala je u česticama 1, 3, 5, 18, 19, 26, 27 i 28. Očekivane dopune dala je u česticama 2, 21, 22 i 23, a nepoželjne u čestici 11. Napredak je vidljiv u česticama 7 (od pomodarskih prema realnim željama), 8 (od neutralnog prema pozitivnom stavu prema majci), 9 (od zlovolje koja nastaje zbog nekih svojstava ličnosti prema zlovolji koja izvire iz nečeg loše učinjenog), 10 (od mržnje upravljene na irelevantne objekte prema mržnju upravljenoj na generalizirane negativne pojave), 14 (od nesocijalnosti prema socijalnosti), 17 (od stida koji nastaje zbog preosjetljivosti prema stidu zbog neodgovarajućih postupaka) i 29 (od frustracije koja izvire iz preosjetljivosti prema relativnoj slobodi od frustracija), a nazadovanje u česticama 4 (od vrijeđanja zbog fizičkih kazni prema preosjetljivosti), 6 (od zadovoljenja ambicija prema uobičajenim dječjim aktivnostima), 13 (od sklonosti ka trajnijim socijalnim vrijednostima prema sklonosti rasonodi i zabavi), 15 (od želja povezanih s obiteljskim životom i školom prema realnim dječjim željama), 20 (od užitih konkretnih želja prema nerealnim željama), 24 (od uviđanja opravdanosti zapovijedi prema prilagođavanju hijerarhijskom redu) i 25 (od nepostojanja neslaganja prema nekooperativnosti).

Rezultati učenice 1 ukazuju na pad faktora pozitivnog socijalnog razvoja iz čega se da zaključiti da je učenica u usporedbi s ožujkom, u lipnju postala manje sklona trajnijim socijalnim vrijednostima, manje je ambiciozna i samokritična. No rezultati također ukazuju na to da je kod učenice faktor osobne i socijalne adaptacije u većem porastu, odnosno, učenica ukazuje na pozitivnije odnose s roditeljima, učiteljicom i školom, socijalnija je i ima realnije želje. Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja ostaje nepromijenjen, dok je faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama u malom porastu, odnosno ukazuje na pozitivan odnos prema naređenjima, samostalnost učenice, realan strah i skladniji odnos s roditeljima.

Učenica 2 je tijekom ispitivanja u ožujku ostvarila 64, a tijekom ispitivanja u lipnju 66 bodova. Ostvareni bodovi čine ju iznadprosječnom učenicom usporenog kognitivnog razvoja. Poželjne rezultate tijekom oba ispitivanja polučila je u česticama 3, 4, 10, 18, 19, 21, 26, 27 i 29. Očekivani rezultati su u česticama 2, 7, 11, 16, 20, 22 i 25, a nepoželjni u česticama 5 i 6. Nazadovanje se može iščitati iz čestica 1 (od zrelijih interesa prema uobičajenim dječjim radostima), 14 (od ekstraverzije prema introverziji), 23 (od otpora prema submisivnosti) i 24 (od uviđanja opravdanosti zapovijedi prema prilagođavanju hijerarhijskom redu), dok je napredak očigledan u česticama 8 (od neutralnog prema pozitivnom stavu), 9 (od zlovolje koja nastaje zbog svojstava vlastite ličnosti prema zlovolji koja izvire iz nečeg loše učinjenog), 12 (od agresivnih subjektivnih prema kontroliranim reakcijama), 13 (od egocentričnih sklonosti prema sklonosti ka zabavi i rasonodi), 15 (od nerealnih želja prema realnim dječjim željama), 17 (od

stida koji izvire prema preosjetljivosti prema stidu čiji izvor je u ponižavajućim situacijama) i 28 (od sreće koja izvire iz konkretnih situacija prema generaliziranim izvorima sreće).

Kod učenice 2, faktor pozitivnog socijalnog razvoja je u usporedbi s ispitivanjem provedenom u ožujku u relativnom porastu. Učenica stoga pokazuje sklonost ka trajnijim socijalnim vrijednostima, samokritičnost, realnost i relativno zrele interese. Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja je u stagnaciji, odnosno nema promjene, faktor osobne i socijalne adaptacije je u malenom padu, a faktor samostalnosti i dominantnosti a agresivnim tendencijama u slabom porastu.

Učenica 3 je u ožujku i lipnju ostvarila broj bodova 61 i stoga ju svrstavamo u skupinu prosječnih učenika. Dopune čestica 7, 8, 9, 26, 27 i 28 su tijekom oba ispitivanja ocjenjene kao poželjan odgovor. Dopune čestica 1, 2, 16, i 21 ocjenjene su kao očekivan odgovor, dok su čestice 5 i 29 ocjenjene kao nepoželjan odgovor. Učenica nazadovanje pokazuje u česticama 6 (od aktivnosti koje uključuju socijalnu participaciju prema aktivnostima sklonima socijalnoj izolaciji), 10 (od mržnje upravljene na generalizirane negativne pojave prema mržnji upravljenoj na pojedinačne osobe), 12 (od depresivne prema otvorenoj agresivnoj reakciji), 18 (od pozitivnog prema neodređenom odnosu) i 24 (od uviđanja opravdanosti zapovijedi prema submisivnosti i strahu od kazne), a napredak u česticama 3 (od neutralnog prema pozitivnom stavu), 4 (od vrijeđanja zbog preosjetljivosti prema vrijeđanju zbog neuspjeha u školi), 11 (od neodređenih interesa prema socijalno zrelim interesima), 13 (od egocentričnih sklonostima prema sklonosti ka trajnijim socijalnim vrijednostima), 14 (od uvjetovanja društvom prema socijabilnosti), 15 (od realnih dječjih želja prema željama povezanim s obiteljskim životom i školom), 17 (od preosjetljivosti prema stidu zbog neodgovarajućih postupaka), 19 (od mirenja s kaznom prema neodređenoj reakciji), 20 (od užih konkretnih želja prema realnim dalekosežnijim željama), 22 (od samouvjerenosti prema realnoj samoprocjeni), i 25 (od nekooperativnosti prema neslaganju s pojedincima zbog nekih njihovih osobina).

Kod učenice 3 nalazimo relativno veliki porast u faktorima pozitivnog socijalnog razvoja, neuravnoteženog socijalnog razvoja te faktoru samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama. Iz toga možemo zaključiti da učenica napreduje na većini razina socijalnog razvoja, odnosno postaje zrelija, sklonija socijalnoj participaciji, vodi se zrelim interesima, postaje manje osjetljiva, ima pozitivan odnos prema roditeljima i školi i samokritična je i realna te shvaća naređenja i zapovijedi i ponaša se u skladu s opravdanošću istih.

Učenica 4 je u ožujku ostvarila 64 boda čime se nalazila na donjoj granici iznadprosječnih učenika, dok je u lipnju ostvarila 69 bodova čime se nalazi na gornjoj granici iznadprosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. Poželjne rezultate učenica je polučila

tijekom oba ispitivanja u česticama 7, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 22, 26 i 27. Očekivane rezultate postigla je u česticama 1, 2, 4, 8, 13, 20, 21, i 29, dok je nepoželjne rezultate postigla u česticama 24, 25 i 28. Nazadovanje se očituje kroz čestice 10 (od mržnje upravljene na generalizirane pojave prema mržnji upravljenoj na irelevantne objekte) i 23 (od otpora prema izbjegavanju), a napredak kroz čestice 3 (od negativnog prema neutralnom stavu), 5 (od neurotičnog straha prema strahu od nekih konkretnih situacija), 6 (od aktivnosti sa sklonošću ka socijalnoj izolaciji prema socijalnoj participaciji), 9 (od zlovolje koja izvire iz nekih konkretnih situacija prema zlovolji koja izvire iz nečega loše učinjenoga), 11 (od neodređenih interesa prema socijalno zrelima) i 17 (od stida čiji izvor je u doživljenim ponižavajućim situacijama prema stidu čiji izvor je u neodgovarajućim postupcima).

Kod učenice 4 ne nalazimo na velike oscilacije u faktorima, odnosno, faktor osobne i socijalne adaptacije ostaje nepromijenjen, dok su ostali u slabom porastu.

Učenica 5 je u ožujku ostvarila 60 bodova, a u lipnju 61 čime ju svrstavamo u skupinu prosječnih učenika usporenog kognitivnog razvoja. U česticama 3, 8, 12, 13, 18, 26, 27 i 29 tijekom oba ispitivanja učenica je polučila poželjne rezultate. U česticama 9, 15 i 20 polučila je očekivane rezultate, a u česticama 4, 10, 14, 19, 24 i 25 polučila je nepoželjan rezultat. Učenica je nazadovala u česticama 2 (od socijalne participacije prema socijalnoj izolaciji), 5 (od straha koji izvire iz konkretnih situacija prema neurotskom strahu), 6 (od aktivnosti sa sklonošću prema socijalnoj participaciji prema aktivnostima sklonijima socijalnoj izolaciji), 22 (od realne samoprocjene prema inferiornosti) i 23 (od otpora prema neodređenoj reakciji i izbjegavanju), a napredovala u česticama 1 (od uobičajenih dječjih radosti prema zrelijim interesima), 7 (od pomodarskih prema realnim željama), 11 (od kratkotrajnih konkretnih interesa prema interesima koji su u skladu s dječjim aktivnostima), 16 (od neodređenog stava prema zadovoljstvu i vezanosti uz roditelje), 17 (od preosjetljivosti prema stidu zbog doživljenih ponižavajućih situacija) i 21 (od nesklada s nekim članovima obitelji prema sladu sa svima).

Učenica 5, kao i učenica 4, ne pokazuje velike razlike u faktorima socijalnog razvoja. faktor pozitivnog socijalnog razvoja te faktor osobne i socijalne adaptacije su u blagom porastu, a preostala 2 faktora (faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja i faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama) su u blagom padu.

Učenica 6 ostvarila je 59 bodova u ožujku i 63 bodova u lipnju što ju čini prosječnom učenicom usporenog kognitivnog razvoja. Dopunama na čestice 3, 7, 9, 16, 18, 23, 25 i 26 ostvarila je poželjne rezultate tijekom oba ispitivanja. Očekivane rezultate postigla je dopunama čestica 2, 5, 15, 20 i 21, a nepoželjne dopunama čestica 17, 19 i 24. Nazadovanje je vidljivo u česticama 1 (od zrelih interesa prema uobičajenim dječjim radostima), 6 (od aktivnosti

povezanih sa socijalnom participacijom prema aktivnostima povezanim sa socijalnom izolacijom), 10 (od mržnje upravljene na pojedinačne pojave prema mržnji upravljenoj na pojedine osobe), 12 (od depresivne prema otvorenoj agresivnoj reakciji), 28 (od sreće koja nastaje u obitelji prema sreći koja nastaje zbog nekih konkretnih situacija) i 29 (od frustracija koje izviru iz preosjetljivosti prema frustraciji koja izvire iz neslaganja s roditeljima i ostalim članovima obitelji), a napredak u česticama 4 (od preosjetljivosti prema vrijeđanju zbog nepravde), 8 (od negativnom prema pozitivnom stavu), 11 (od neodređenih interesa prema socijalno zrelim interesima), 13 (od egocentričnih sklonosti prema sklonostima ka trajnijim socijalnim vrijednostima), 14 (od nesocijalnosti prema socijalnosti), 22 (od povlačenja prema samouvjerenosti) i 25 (od nekooperativnosti prema neslaganju s pojedincima zbog nekih njihovih osobina).

Učenica 6 ne pokazuje nikakve razlike u faktoru osobne i socijalne adaptacije. Faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama je u blagom padu, a faktor pozitivnog socijalnog razvoja u blagom porastu. Kod ove učenice pronalazimo veći porast faktora neuravnoteženog socijalnog razvoja. Dakle, učenica pokazuje pozitivnije odnose prema roditeljima i roditeljskom domu, socijalnija je i manje osjetljiva.

Nakon kvantitativne i kvalitativne analize podataka na individualnoj razini, koja je mjerodavna i poželjna, prelazimo na skupnu analizu podataka. Podaci se, kao što smo naglasili, za svakog učenika interpretiraju individualno i razvojno, bez krutih tvrdnji ili prenaplašavanja dobivenih odgovora, bilo poželjnih ili nepoželjnih (uzimanje zdravo za gotovo), jer se u ovom diplomskom radu govori o samo jednom kontrolnom mjerenju, jednoj metodi u moru svih drugih. Ipak, ovakva individualna mjerenja i analize su od velike pomoći u daljnjoj individualizaciji odgojno obrazovnog procesa, nastavi i učenju okrenutim učeniku i njegovim potrebama. Isto tako, kako individualna, zanimljiva su i skupna kretanja, prosječni učinci terapijskog jahanja unutar skupine i njihovi trendovi, što donosimo u nastavku.

4.2. Kvantitativna i kvalitativna analiza podataka, skupna razina

Nedovršene rečenice podijeljene su na 4 faktora (preuzeto od Stančić, 1992.): faktor pozitivnog socijalnog razvoja (čestice 13, 6, 17, 20, 28, 11, 19, 15, 29, 25, 22), faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja (čestice 3, 8, 27, 1, 4, 2, 22), faktor osobne i socijalne adaptacije (čestice 18, 26, 27, 14, 9, 1, 16, 10, 79) te faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama (čestice 24, 23, 5, 12, 21, 16,2). Autor navodi kao razlog rasporeda i redoslijeda određenih čestica veličinu njihovih projekcija na faktore.

4.2.1. Faktor pozitivnog socijalnog razvoja

Faktor pozitivnog socijalnog razvoja opisuje sklonost ka trajnijim socijalnim vrijednostima, ambicioznost, samokritičnost, realnost želja, vezanost uz roditeljski dom, relativno zreli interesi, emocionalna stabilnost, samoodgovornost i kooperativnost. Ovaj faktor smo operacionalizirali kroz 11 nedovršenih rečenica i njihovih dopuna.

Tablica broj 3 prikazuje redni broj i nedovršenu rečenicu te frekvenciju ocjena njihovih dopuna vezanih za faktor pozitivnog socijalnog razvoja (čestice 13, 6, 17, 20, 28, 11, 19, 15, 29, 25, 22), tablica 4 za faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja (čestice 3, 8, 27, 1, 4, 2, 22), tablica 5 za faktor osobne i socijalne adaptacije (čestice 18, 26, 27, 14, 9, 1, 16, 10, 79) te tablica 6 za faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama (čestice 24, 23, 5, 12, 21, 16, 2).

Tablica 3: Faktor pozitivnog socijalnog razvoja, (1 – nepoželjan, 2 – očekivan, 3 – poželjan), skupne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja

Rečenice (R) / Čestice (Č)	Frekvencija						Ukupno	
	1		2		3			
	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožu.	lip.
13. Od svega najviše mrzim...	3	0	3	5	4	5	10	10
6. Najviše se od svega veselim kada...	3	3	6	5	1	2	10	10
17. Najčešće se stidim kada...	8	3	1	5	1	2	10	10
20. Ja bih bio sretan kada bih...	1	1	7	7	2	2	10	10
28. Ja sam sretan jer...	3	4	3	3	4	3	10	10
11. Najviše od svega zanima me...	2	1	6	4	2	5	10	10
19. Kad učinim nešto loše onda...	3	3	1	1	6	6	10	10
15. Od svega bih najviše volio imati...	1	2	4	5	5	3	10	10
29. Kod kuće me najviše smeta...	3	5	5	1	2	4	10	10
25. U školi se ne slažem sa...	5	4	3	6	2	0	10	10
22. Ja mislim da sam...	1	1	7	4	2	5	10	10

Neke od dopuna u čestici 13 su bili: snijeg, životinje, facebook, igračke, kad imam prijatelje, praviti kolače, da me netko voli i slično. Među odgovorima prevladava ocjena 1 (nepoželjno) odnosno 3 ispitanika (30%) pokazuje egocentrične sklonosti i jednostavne interese. 3 ispitanika (30%) pokazuju sklonost ka zabavi i rasonodi, dok preostala 4 ispitanika pokazuju sklonost ka trajnijim socijalnim vrijednostima. Pri ispitivanju provedenom u lipnju nijedan

ispitanik nije pokazao egocentrične sklonosti. Njih 5 (50%) su skloni zabavi i razonodi, a isto tako 5 ispitanika (50%) pokazuje trajnije socijalne vrijednosti.

U čestici 6 ispitanici tvrde da se najviše vesele kada dobiju poklon ili dobru ocjenu, kada im netko ispuni želju, kada se igraju s prijateljima, idu van ili na jahanje. Ocjena koja prevladava je 2, odnosno 6 ispitanika ili 60% njih izvor veselja pronalaze u uobičajenim dječjim aktivnostima i socijalnoj participaciji. 3 odnosno 30% ispitanika izvor veselja pronalazi u dječjim aktivnostima koje su sklonije socijalnoj izolaciji, dok samo jedan ispitanik, odnosno 10% pronalazi veselje u značajnijim uspjesima i zadovoljenju ambicija. U lipnju njih 30% ukazuje na socijalnu izolaciju. Kod 5 ispitanika (50%) prevladava socijalna participacija i uobičajene dječje radosti, a 2 ispitanika, odnosno 20% izvor veselja nalazi u značajnijim uspjesima.

U čestici 17 ispituju se izvori srama kod djece. Neki od odgovora su: Najčešće se stidim kada igram TZK, kad mi netko kaže „Volim te“, kada dođu nepoznati ljudi, kada mi se netko smiješi, kada se potučem, kada me učiteljica prozove, kada se posvađam s nekim. Prevladavajuća ocjena, s 8 ispitanika (80%), je 1. Izvor srama u tih ispitanika je u preosjetljivosti, introverziji ili ga uopće nema. 10%, odnosno 1 ispitanik navodi izvor srama u doživljenoj ponižavajućoj situaciji, dok kod 10%, odnosno 1 ispitanika izvor srama nalazi se u neodgovarajućim postupcima i njihovim posljedicama. Ispitivanje u lipnju pokazuje da samo 3 ispitanika (30%) izvor straha pronalazi u preosjetljivosti i introverziji. 50% ispitanika navodi izvor straha u doživljenoj ponižavajućoj situaciji, dok 20% (2 ispitanika) tvrdi da im strah uzrokuje neodgovarajući postupak i njegova posljedica.

Ispitanici u čestici 20 smatraju da bi bili sretni kada bi posjedovali neku životinju (konj, pas, mačka), kada bi dobili 5, narasli i dobili posao, dobili sestru ili brata i išli van. 1 ispitanik (10%) navodi nerealnu želju. Većina njih, odnosno 7 ispitanika (70%) navode uže konkretne želje, a 2 ispitanika (20%) pokazuju realne dalekosežnije želje vezane uz samoaktualizaciju. U lipnju situacija ostaje identična.

Čestica 28 služi kao potpora česticama 6 i 20 vezano uz izvore sreće. Ispitanici navode da su sretni jer imaju obitelj, idu na folklor, zdravi su i veseli, žive u stanu, imaju dobre ocjene i slično. U ovom slučaju jednak broj ispitanika (3 ispitanika, odnosno 30%) pronalazi izvor sreće u konkretnim situacijama te u obitelji, a 4 ispitanika, odnosno 40% generalizira izvor sreće, odnosno pronalazi ga u školskom uspjehu i socijabilnosti. U lipnju 4 ispitanika (40%) navode kao izvor sreće neke konkretne situacije, 3 ispitanika (30%) pronalaze izvor sreće u obitelji. Preostala 3 ispitanika (30%) kao izvor sreće navodi školski uspjeh i socijabilnost.

Čestica 11 ukazuje na dječje stavove prema različitim djelatnostima, osobama i

pojavama. Neki od odgovora su bili: Najviše od svega zanima me: životinje, što drugi pričaju o meni, cure, rad i pomaganje, psi, konji, zabava. Najviše ispitanika (6 odnosno 60%) je dalo odgovor koji odgovara ocjeni 2, to jest pokazuju ili neodređene interese ili stalnije interese u skladu s dječjim aktivnostima. 2 ispitanika (20%) pokazuju kratkotrajne konkretne interese, i 2 ispitanika (20%) pokazuju socijalno zrele interese. Ispitivanje u lipnju pokazuje da je najviše odgovora dobilo ocjenu 3 (5 ispitanika, odnosno 50%) tj. pokazalo socijalno zrele interese. 1 ispitanik ukazuje na kratkotrajne konkretne interese, dok preostala 2 učenika (20%) pokazuje neodređene interese i interese u skladu s dječjim aktivnostima.

Česticom 19 ispituju se stavovi o samome sebi i svom ponašanju, odnosno preuzimanju odgovornosti. Ispitanici navode slijedeće dopune: Kad učinim nešto loše onda roditelji viču na mene, mama se naljuti, sam tužan, kažem roditeljima, se ispričam, sam ljuta na sebe. Većina ispitanika (6 odnosno 60%) navodi poželjnu emocionalno stabilnu reakciju kojom preuzimaju odgovornost za vlastite postupke. 1 ispitanik (10%) navodi neodređenu reakciju i prihvaćanje kazne, dok 3 ispitanika (30%) reagira mirenjem s kaznom ili reakcije postaju posljedice neugodnog iskustva. Ispitivanje u lipnju ukazuje na to da nema razlike u odgovorima od prije.

Čestica 15 ispituje želje, interese i ambicije učenika. Neke od navedenih želja su: psi, mace, konj, dobre ocjene, ljubav i slično. 1 ispitanik (10%) navodi nerealnu želju. 4 učenika (40%) navodi realnu dječju želju, dok njih 5, odnosno 50% navodi želje povezane s obiteljskim životom ili školom. U lipnju 2 ispitanika, tj. 20% navode nerealne i neodređene želje, 5 ispitanika (50%) navodi realne dječje želje, a 3 ispitanika, odnosno 30% njih navodi želje koje su povezane s obitelji i školom.

Česticom 29 ispituju se izvori dječjih frustracija. Ispitanici kao frustraciju navode brata, sestru, svađu, batine, učenje i slično. Kod 3 ispitanika (30%) frustracija izvire iz neslaganja s članovima obitelji ili obavljanja određenih obveza. Kod 5 (50%) ispitanika frustracija izvire iz preosjetljivosti, dok kod 2 ispitanika (20%) nalazimo relativnu slobodu od frustracija ili frustracije izviru iz neopravdanih postupaka ili nečega loše počinjenog. U lipnju 5 ispitanika (50%) navodi frustraciju koja proizlazi iz obavljanja obveza ili neslaganja s obitelji. Kod 1 (10%) ispitanika frustracija proizlazi iz preosjetljivosti, dok kod 4 ispitanika (40%) nalazimo relativnu slobodu od frustracija.

Čestica 25 ukazuje na stupanj kooperativnosti u školskom životu. Učenici uglavnom navode imena osoba (Maja, Klara, Ena) te grupe (dječaci, djevojčice). Većina učenika (5 ispitanika ili 50%) pokazuju nekooperativnost. 3 učenika (30%) navode neslaganje s pojedincima zbog nekih njihovih osobina. Kod 2 učenika (20%) neslaganje uopće ne postoji. U lipnju 4 ispitanika (40%) pokazuju nekooperativnost. Njih 6 ili 60% navode da se ne slažu s

pojedincima zbog nekih pojedinosti ili određenih osobina, dok kod nijednog učenika ne pronalazimo odgovor koji ukazuje na to da neslaganje ne postoji.

Čestica 22 se nalazi u više faktora jer pokazuje korelaciju s određenim temama tih faktora. Ovom česticom ispitujemo samoprocjenu ispitanika, odnosno njihove osobnosti. Učenici su navodili dopune: zločesta, dobar, najbolji, dobar učenik i slično. 1 ispitanik (10%) pokazuje inferiornost, 7 ispitanika (70%) pokazuje samouvjerenost i dominantnost, dok samo 2 ispitanika pokazuju mogućnost realne samoprocjene. U lipnju također samo 1 ispitanik (10%) pokazuje inferiornost. 4 ispitanika (40%) pokazuju samouvjerenost, dominantnost i neodređenost u dopunama, dok njih 5 (50%) pokazuje mogućnost realne samoprocjene.

Kolike su prosječne vrijednosti (AS) te mjere odstupanja od prosječnih vrijednosti (SD) u faktoru pozitivnog socijalnog razvoja prikazano je u tablici 1a.

Tablica 3a: Prosječne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja, N = 10 (m=4; \bar{x} = 6), faktor pozitivnog socijalnog razvoja

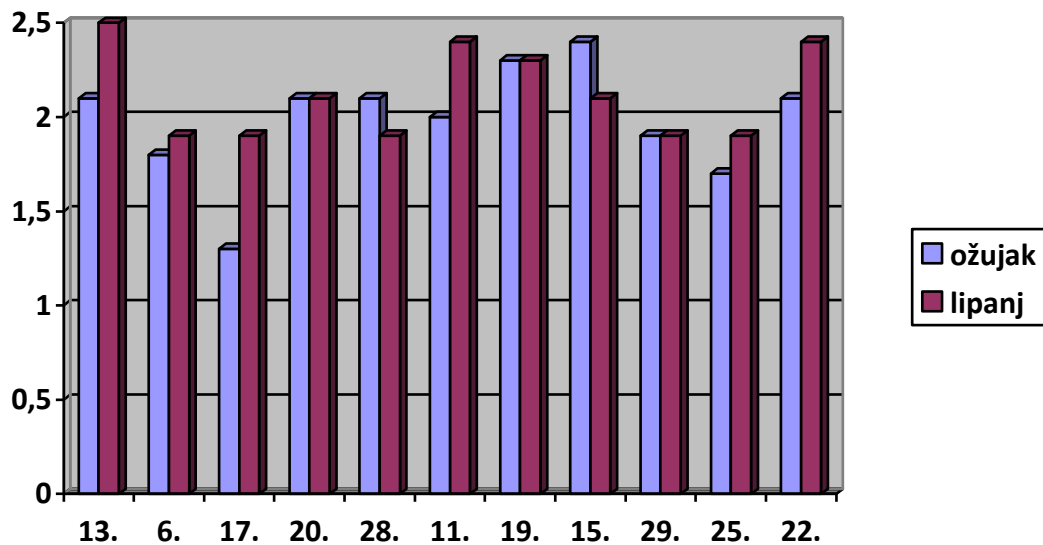
<i>R/Č</i>	<i>ASožujak</i>	<i>SDožujak</i>	<i>ASlipanj</i>	<i>SDlipanj</i>
13.	2.1	0.876	2.5	0.527
6.	1.8	0.632	1.9	0.738
17.	1.3	0.675	1.9	0.738
20.	2.1	0.568	2.1	0.568
28.	2.1	0.876	1.9	0.876
11.	2	0.670	2.4	0.699
19.	2.3	0.949	2.3	0.949
15.	2.4	0.699	2.1	0.738
29.	1.9	0.738	1.9	0.994
25.	1.7	0.823	1.9	0.876
22.	2.1	0.568	2.4	0.699
UKUPNO	1.98	0.766	2.12	0.775

Na ispitivanju provedenom u ožujku ispitanici u čestici 13 (Od svega najviše volim...) uglavnom pokazuju egocentrične i jednostavne sklonosti. (AS = 2.1; SD = 0.876). U čestici 6 (Najviše se od svega veselim kada...) ispitanici pokazuju sklonost ka uobičajenim dječjim aktivnostima i socijalnoj participaciji (AS = 1.8; SD = 0.632). Čestica 17 – Najčešće se stidim kada... ukazuje na izvore srama u ispitanika koji je većinom u preosjetljivosti, introverziji ili ga

uopće nema (AS = 1.3; SD = 0.675). U čestici 20 (Ja bih bio sretan kada bih...) ispitanici uglavnom (AS = 2.1; SD = 0.568) navode uže konkretne želje. Dopune čestice 28 (Ja sam sretan jer...) ukazuju na to da ispitanici većinom (AS = 2.1; SD = 0.876) generaliziraju izvor sreće, odnosno pronalaze ga u školskom uspjehu i socijabilnosti. Većina ispitanika (AS = 2; SD = 0.670) u čestici 11 (Najviše od svega zanima me...) pokazuju ili neodređene interese ili stalne interese u skladu s dječjim aktivnostima. U čestici 19 (Kad učinim nešto loše onda...) ispitanici uglavnom navode poželjnu emocionalno stabilnu reakciju kojom preuzimaju odgovornost za vlastite postupke (AS = 2.3; SD = 0.949). Većina ispitanika navodi želje povezane s obiteljskim životom ili školom (AS = 2.4; SD = 0.699) u čestici 15 (Od svega bih najviše volio imati...). U čestici 29 (Kod kuće me najviše smeta...) frustracija ispitanika uglavnom izvire iz preosjetljivosti (AS = 1.9; SD = 0.738). Dopune čestice 25 (U školi se ne slažem sa ...) ukazuju na nekooperativnost ispitanika (AS = 1.7; SD = 0.823). Čestica 22 (Ja mislim da sam...) pokazuje koliko su učenici u stanju procijeniti sami sebe, a rezultati ukazuju na to da učenici pokazuju samouvjerenost i dominantnost (AS = 2.1; SD = 0.568).

Na ispitivanju provedenom u lipnju ispitanici u čestici 13 uglavnom pokazuju trajnije socijalne vrijednosti (AS = 2.5; SD = 0.527). U čestici 6 pokazuju u neznatno većem broju (AS = 1.9; SD = 0.738) sklonost ka uobičajenim dječjim aktivnostima. U čestici 17 ispitanici pronalaze izvor straha u doživljenoj ponižavajućoj situaciji (AS = 1.9; SD = 0.738). Pri ispunjavanju čestice 20 ispitanici ne pokazuju nikakvu razliku u usporedbi s ispitivanjem provedenom u ožujku (AS = 2.1; SD = 0.568). Izvor sreće u čestici 28 proizlazi iz konkretne situacije kod većine ispitanika (AS = 1.9; SD = 0.876). U čestici 11 očigledan je porast ocjena (AS = 2.4, SD = 0.699) i stoga većina ispitanika pokazuje zrelije socijalne interese. Čestica 19 ostaje nepromijenjena u lipnju (AS = 2.3; SD = 0.949). U čestici 15 ispitanici pokazuju interes za realnim dječjim ambicijama i željama (AS = 2.1; SD = 0.738). Kao izvor frustracija u čestici 29 ispitanici navode frustraciju koja proizlazi iz obavljanja obveza ili neslaganja s obitelji (AS = 1.9; SD = 0.994). Ispitanici česticom 25 navode da se ne slažu s pojedincima zbog nekih pojedinosti ili određenih osobina pojedinca (AS = 1.9; SD = 0.876). Većina ispitanika (AS = 2.4; SD = 0.699) u čestici 22 pokazuje sposobnost realne samoprocjene.

Kolike su uočene prosječne razlike iz ožujka i lipnja u faktoru pozitivnog socijalnog razvoja, prikazano je grafom 1.

Graf 1: Faktor pozitivnog socijalnog razvoja (razlika između ispitivanja provedenih u ožujku i lipnju)

Grafički prikaz pokazuje da su ispitanici u lipnju polučili poželjnije rezultate, odnosno, vidljiv je socijalni razvoj u razdoblju od 3 mjeseca.

4.2.2. Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja

Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja opisuje stavove ispitanika prema roditeljima i roditeljskom domu, sklonost socijalnoj izolaciji i preosjetljivosti. Spomenuti faktor operacionaliziran je kroz 7 rečenica i njihovih dopuna.

Tablica broj 4 prikazuje redni broj i nedovršenu rečenicu te frekvenciju ocjena njihovih dopuna.

Tablica 4: Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja (1 – nepoželjan, 2 – očekivan, 3 – poželjan), skupne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja

Rečenica (R) / Čestica (Č)	Frekvencija						Ukupno	
	1		2		3			
	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožu.	lip.
3. Moj je otac ...	1	0	1	2	8	8	10	10
8. Moja majka je ...	1	0	4	1	5	9	10	10
27. O ocu mislim da je ...	0	0	0	0	10	10	10	10
1. Sretan sam kada ...	0	1	4	6	6	3	10	10
4. Najviše me vrijeđa ...	5	5	4	3	1	2	10	10
2. Meni je najmilija zabava da ...	1	1	9	9	0	0	10	10
22. Ja mislim da sam ...	1	1	7	4	2	5	10	10

Čestica 3 opisuje stavove ispitanika prema ocu. Većina ispitanika oca karakterizira kao dobrog, zabavnog i slično. 1 ispitanik, odnosno 10% iskazuje negativan stav prema ocu, 1 ispitanik (10%) ima neutralan stav, dok 80% ispitanika, odnosno njih 8 pokazuje pozitivan stav. U ispitivanju u lipnju niti jedan ispitanik ne pokazuje negativan stav, 2 ispitanika (20%) su neutralni po pitanju stava prema ocu, dok je njih 8 (80%) pokazalo pozitivan stav.

Čestica 8 opisuje stavove ispitanika prema majci, i kao i u čestici 3, većina ispitanika majku opisuje kao dobru, pametnu, marljivu itd. 1 ispitanik (10%) iskazuje negativan stav prema majci. 4 ispitanika, odnosno 40% njih ima neutralan i neizražen stav, dok njih 50%, odnosno 5 učenika pokazuje pozitivan stav prema majci. U ispitivanju u lipnju niti jedan ispitanik nije izrazio negativan stav prema majci, 1 ispitanik (10%) izražava neutralan stav, a 9 ispitanika (90%) izražavaju pozitivan stav.

Čestica 27 služi kao dopuna česticama 2 i 8 te opisuje stavove djece prema roditeljima. U ovom slučaju svi ispitanici (100%) pokazuju pozitivan stav prema roditelju u oba ispitivanja.

Čestica 1 je vezana uz zadovoljenje određenih potreba i želja. Neki od odgovora ispitanika vezanih uz osjećaj sreće bili su: Sretan sam kada dobijem 5, se igram, nešto lijepo napravim, idem na jahanje, dobijem igračku i slično. 4 (40%) ispitanika sreću pronalazi u običnim dječjim radostima, dok njih 6 (60%) pokazuje zrelije interese kada je u pitanju doživljaj sreće. U ispitivanju provedenom u lipnju, 1 ispitanik (10%) pokazuje solitarne interese, 60% (6 ispitanika) sreću pronalazi u uobičajenim dječjim radostima, a 30% (3 ispitanika) pokazuje zrelije interese.

Česticom 4 ispitujemo izvore vrijeđanja i preosjetljivost ispitanika. Ispitanici odgovaraju da ih vrijeđa kada ne smiju van, kada ih netko tuče te navode određene osobe kao izvore vrijeđanja. 5 ispitanika (50%) ukazuju na to da su izvori vrijeđanja u preosjetljivosti, pojedinačnim osobama i beznačajnim događanjima. 4 ispitanika (40%) izvor vrijeđanja pronalazi u fizičkim kaznama i neuspjehu u školi, dok samo 1 ispitanik (10%) pronalazi izvor vrijeđanja u nepravdi i uviđanju vlastitih grešaka. U ispitivanju provedenom u lipnju 50% (5 ispitanika) se uvrijedi zbog preosjetljivosti, 30% (3 ispitanika) navodi da je izvor vrijeđanja u fizičkoj kazni i neuspjehu u školi, dok 20% (2 ispitanika) kao izvor vrijeđanja navodi nepravdu i vlastite greške.

Česticom 2 ispituju se dječji interesi. Ispitanici navode da im je najmilija zabava igrati se s prijateljima i ići van ili na rođendane. 1 ispitanik (10%) pokazuje sklonost ka socijalnoj izolaciji, a 9 ispitanika (90%) pokazuju sklonost ka socijalnoj participaciji uz uobičajene dječje aktivnosti. Ispitivanje u lipnju ne pokazuje razliku u ovoj čestici.

Čestica 22 je u korelaciji s faktorom pozitivnog socijalnog razvoja te je analizirana u sklopu navedenoga faktora.

Kolike su prosječne vrijednosti (AS) te mjere odstupanja od prosječnih vrijednosti (SD) u faktoru neuravnoteženog socijalnog razvoja prikazano je u tablici 2a.

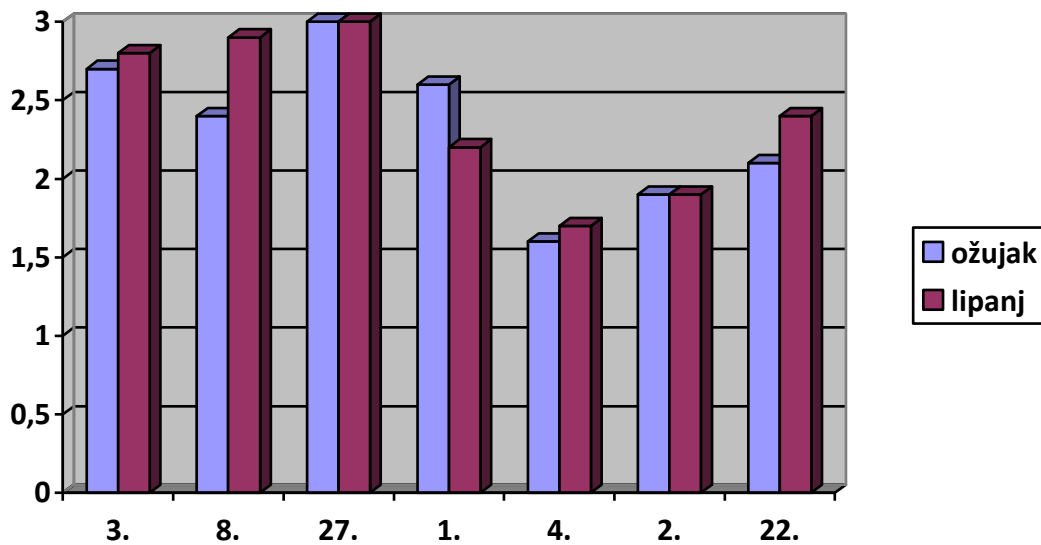
Tablica 4a: Prosječne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja, N = 10 (m=4; ž = 6), faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja

<i>R/Č</i>	<i>ASožujak</i>	<i>SDožujak</i>	<i>ASlipanj</i>	<i>SDlipanj</i>
3.	2.7	0.675	2.8	0.632
8.	2.4	0.699	2.9	0.316
27.	3	0	3	0
1.	2.6	0.516	2.2	0.632
4.	1.6	0.699	1.7	0.823
2.	1.9	0.316	1.9	0.316
22.	2.1	0.568	2.4	0.699
UKUPNO	2.33	0.696	2.41	0.691

U ispitivanju provedenom u ožujku, ispitanici u čestici 3 (Moj otac je...) uglavnom pokazuju pozitivan stav prema ocu (AS = 2.7; SD = 0.675). U čestici 8 (Moja majka je...) ispitanici također uglavnom iskazuju pozitivan stav prema majci (AS = 2.4; SD = 0.699). U čestici 27 (O ocu mislim da je...) svi ispitanici (AS = 3; SD = 0) pokazuju pozitivan stav. Česticom 1 (Sretan sam kada...) ispituju se potrebe i želje i ispitanika. Većina ispitanika (AS = 2.6; SD = 0.516) pokazuje zrelije interese. Dopune čestice 4 (Najviše me vrijeda...) ukazuju na to da većina ispitanika (AS = 1.6; SD = 0.699) pokazuje preosjetljivost kada je u pitanju vrijeđanje. Većina ispitanika u čestici 2 (Meni je najmilija zabava da...) pokazuju sklonost ka socijalnoj participaciji u uobičajenim dječjim aktivnostima (AS = 1.9; SD = 0.316). Čestica 22 (Ja mislim da sam...) pokazuje koliko su učenici u stanju procijeniti sami sebe, a rezultati ukazuju na to da učenici pokazuju samouvjerenost i dominantnost (AS = 2.1; SD = 0.568).

Ispitivanje provedeno u lipnju ukazuje na to da ispitanici u čestici 3 i dalje pokazuju uglavnom pozitivan odnos prema ocu (AS = 2.8; SD = 0.632), te u čestici 8 prema majci (AS = 2.9; SD = 0.316). Isto tako u čestici 27 svi ispitanici iskazuju pozitivan stav prema ocu (AS = 3; SD = 0). U čestici 1 ispitanici uglavnom sreću pronalaze u uobičajenim dječjim radostima (AS = 2.2; SD = 0.632). Dopune čestice 4 ukazuju na to da je uzrok vrijeđanja kod većine ispitanika (AS = 1.7; SD = 0.823) u preosjetljivosti ili beznačajnim događajima. U čestici 22 većina ispitanika (AS = 2.4; SD = 0.699) pokazuje sposobnost realne samoprocjene.

Kolike su uočene prosječne razlike iz ožujka i lipnja u faktoru neuravnoteženog socijalnog razvoja, prikazano je grafom 2.

Graf 2: Faktor neuravnoteženog socijalnog razvoja (razlika između ispitivanja provedenih u ožujku i lipnju)

Grafički prikaz pokazuje da su ispitanici u lipnju polučili poželjnije rezultate u većini varijabli.

4.2.3. Faktor osobne i socijalne adaptacije

Faktor osobne i socijalne adaptacije opisuje stavove prema roditeljima, vezanost uz roditelje, odnos ispitanika prema učitelju ili učiteljici, socijabilnost, realnost želja i interesa te emocije prema vlastitim nedostacima ili generaliziranim negativnim pojavama. Faktor osobne i socijalne adaptacije operacionalizirali smo kroz 9 rečenica i njihovih dopuna.

Tablica broj 5 prikazuje redni broj i nedovršenu rečenicu te frekvenciju ocjena njihovih dopuna.

Tablica 5: Faktor osobne i socijalne adaptacije (1 - nepoželjan, 2 – očekivan, 3 - poželjan), skupne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja

Rečenica (R) / Čestica (Č)	Frekvencija						Ukupno	
	1		2		3			
	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožu.	lip.
18. Mislim da je učiteljica u školi ...	0	0	1	1	9	9	10	10
26. O majci mislim da je ...	0	0	0	0	0	10	10	10
27. O ocu mislim da je ...	0	0	0	0	0	10	10	10
14. Među drugim dječacima...	3	1	1	1	6	8	10	10
9. Često sam loše volje zbog ...	3	0	4	4	3	6	10	10
1. Sretan sam kada ...	0	1	4	6	6	3	10	10
16. S roditeljima sam obično ...	0	0	4	3	6	7	10	10
10. Od svega najviše mrzim ...	4	5	2	2	4	3	10	10
7. Najviše od svega bih volio biti ...	1	0	4	9	5	1	10	10

Česticom 18 ispituju se stavovi učenika prema učitelju ili učiteljici, a indirektno i stavovi prema školi. 1 ispitanik (10%) iskazuje neodređen odnos s učiteljem/učiteljicom, dok 9 ispitanika (90%) imaju pozitivan odnos prema učitelju/učiteljici, odnosno školi. Učenici svoje nastavnike uglavnom karakteriziraju kao dobre. Ispitivanje u lipnju ne pokazuje razliku u stavovima.

Čestice 26 i 27 ispituju stavove učenika prema majci i ocu i u oba ispitivanja svih 10 ispitanika (100%) pokazuju pozitivan stav.

Čestica 14 ispituje stavove ispitanika prema druženju, odnosno jesu li introvertirani ili ekstrovertirani. Neki od dopuna bili su: Među drugim dječacima osjećam se grozno, dobro, sretno, važno, povrijeđeno... 3 ispitanika (30%) ukazuju na socijalnu stidljivost i nesocijabilnost. 1 ispitanik (10%) pokazuje stav uvjetovan društvom, dok su ostalih 6 ispitanika (60%) ekstrovertirani i pokazuju socijabilnost. U lipnju 1 ispitanik (10%) je nesocijabilan, 1 ispitanik (10%) izražava stav uvjetovan društvom, a ostalih 8 (80%) su socijabilni i ekstrovertirani.

Česticom 9 ispituje razinu razvijenosti socijalne adaptacije. Ispitanici navode da su često loše volje zbog loših ocjena, tučnjave, škole, kad sam sama... Kod 3 ispitanika (30%) zlovolja nastaje zbog nekih svojstava vlastite ličnosti. Kod 4 ispitanika (40%) zlovolja nastaje zbog nekih konkretnih situacija, a kod preostala 3 (30%) ispitanika zlovolja izvire iz nečega loše učinjenoga. Ispitivanje u lipnju pokazuje da niti jedan učenik nije zlovoljan zbog nekog svojstva vlastite ličnosti. 40% ispitanika, odnosno njih 4 kao razlog zlovolje navodi konkretnu situaciju, a kod 60% ispitanika, odnosno njih 6 zlovolja nastaje zbog nečega loše učinjenoga.

Čestica 1 se nalazi unutar faktora neuravnoteženog socijalnog razvoja i faktora socijalne i osobne adaptacije pa je stoga već analiziran u sklopu faktora neuravnoteženog socijalnog razvoja.

Čestica 16 ispituje međusobni odnos učenika i roditelja. Učenici navode da su s roditeljima obično dobri, vani, igraju se, veseli i slično. 4 ispitanika (40%) pokazuju neodređen ili ambivalentan stav prema roditeljima, dok 6 ispitanika (60%) navode vezanost uz roditelje, te pokazuju zadovoljstvo. U lipnju 3 ispitanika (30%) izražava ambivalentan stav, dok 7 ispitanika (70%) pokazuje zadovoljstvo i vezanost uz roditelje.

Čestica 10 ispituje na što je usmjerena dječja mržnja, odnosno negativne emocije. Ispitanici tvrde da mrze neke članove obitelji, tjelesni, tuču, kada se netko pravi važan itd. Kod 40% ispitanika (4 učenika) mržnja je usmjerena na pojedine osobe i proizlazi iz nesigurnosti. 20% ispitanika (2 učenika) tvrde da mrze pojedinačne pojave ili irelevantne objekte, dok ostalih 40% (4 učenika) mržnju upravljaju prema generaliziranim negativnim pojavama ili je uopće nema. Ispitivanje u lipnju pokazuje da 50% ispitanika (5 učenika) mržnju usmjeravaju prema pojedinim osobama ili ona proizlazi iz nesigurnosti i preosjetljivost. Kod 20% (2 učenika) ispitanika mržnja je upravljena na irelevantne objekte i pojedinačne pojave, a kod preostalih 30% ispitanika (3 učenika) mržnja je upravljena na generalizirane negativne pojave.

Česticom 7 ispituje realnost, odnosno nerealnost dječjih želja i interesa. Dopune u rečenici „Najviše od svega bih volio biti...“ su trgovkinja, plesačica, cvječar, kuharica, vesela, velik, odličan učenik itd. 1 ispitanik (10%) iskazuje nerealnu želju, 4 ispitanika (40%) pokazuje pomodarske želje, a ostalih 5 ispitanika (50%) iskazuje realne želje. Pri ispitivanju provedenom u lipnju niti jedan učenik ne iskazuje nerealnu želju, njih 9 (90%) imaju pomodarske želje, a 1 ispitanik (10%) pokazuje realnu želju.

Kolike su prosječne vrijednosti (AS) te mjere odstupanja od prosječnih vrijednosti (SD) u faktoru neuravnoteženog socijalnog razvoja prikazano je u tablici 3a.

Tablica 5a: Prosječne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja, N = 10 (m=4; \bar{x} = 6), faktor osobne i socijalne adaptacije

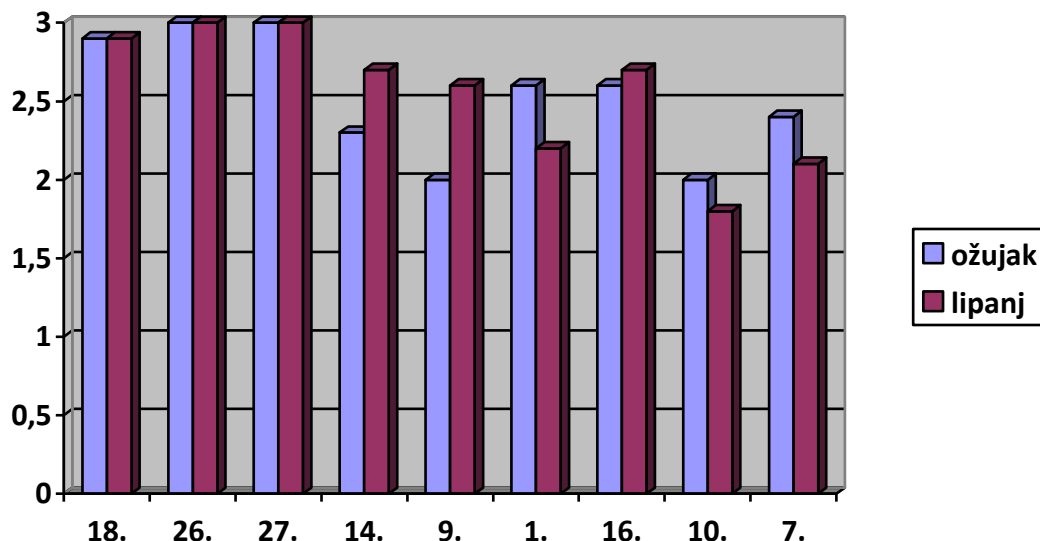
<i>R/Č</i>	<i>ASožujak</i>	<i>SDožujak</i>	<i>ASlipanj</i>	<i>SDlipanj</i>
18.	2.9	0.316	2.9	0.316
26.	3	0	3	0
27.	3	0	3	0
14.	2.3	0.949	2.7	0.675
9.	2	0.816	2.6	0.516
1.	2.6	0.516	2.2	0.632
16.	2.6	0.516	2.7	0.483
10.	2	0.943	1.8	0.919
7.	2.4	0.699	2.1	0.316
UKUPNO	2.53	0.706	2.56	0.638

Ispitivanje provedeno u ožujku ukazuje na to da većina učenika ($AS = 2.9$; $SD = 0.316$) u čestici 18 (Mislim da je učiteljica u školi...) ima pozitivan odnos prema učitelju/učiteljici, odnosno školi. U čestici 26 (O majci mislim da je...) i 27 (O ocu mislim da je...) svi ispitanici ($AD = 3$; $SD = 0$) pokazuju pozitivan stav prema roditeljima. Dopune čestice 14 (Među drugim dječacima ja se osjećam...) ukazuju na ekstrovertiranost i socijabilnost ispitanika ($AS = 2.3$; $SD = 0.949$). Pri dopuni čestice 9 (Često sam loše volje zbog...) možemo zaključiti da je prosječna ocjena 2, pa stoga i ispitanici u skladu s tim izvor zlovolje pronalaze u konkretnim situacijama ($AS = 2$; $SD = 0.816$). U čestici 1 (Sretan sam kada...) većina ispitanika ($AS = 2.6$; $SD = 0.516$) pokazuje zrelije interese. Čestica 16 (S roditeljima sam obično...) ukazuje na zadovoljstvo i vezanost uz roditelje kod većine ispitanika ($AS = 2.6$; $SD = 0.516$). Ispitanici navode u čestici 10 (Od svega najviše mrzim...) da je kod većine njih ($AS = 2$; $SD = 0.943$) mržnja usmjerena na pojedinačne pojave i irelevantne objekte. U čestici 7 (Najviše od svega bih volio biti...), ispitanici uglavnom iskazuju realne želje ($AS = 2.4$; $SD = 0.699$).

Pri ispitivanju provedenom u lipnju većina ispitanika ($AS = 2.9$; $SD = 0.316$) ima pozitivan odnos prema učitelju ili učiteljici i školi (čestica 18). Kao i u ožujku, i u lipnju svi ispitanici ($AD = 3$; $SD = 0$) imaju pozitivan stav prema roditeljima. U čestici 14 ispitanici ukazuju na socijabilnost i ekstrovertiranost ($AS = 2.7$; $SD = 0.675$). Čestica 9 ukazuje da kod većine ispitanika ($AS = 2.6$; $SD = 0.516$) zlovolja nastaje iz nečega loše učinjenoga. U čestici 1 ispitanici većinom pronalaze sreću u uobičajenim dječjim aktivnostima ($AS = 2.2$; $SD = 0.632$). Kod većine ispitanika čestica 16 ukazuje na zadovoljstvo i vezanost uz roditelje ($AS = 2.7$; $SD = 0.483$). U čestici 10 vidljivo je da je mržnja ispitanika uglavnom usmjerena na pojedinačne

osobe i proizlazi iz preosjetljivosti i nesigurnosti (AS = 1.8; SD = 0.919). Čestica 7 ukazuje na pomodarske želje većine ispitanika (AS = 2.1; SD = 0.316).

Kolike su uočene prosječne razlike iz ožujka i lipnja u faktoru osobne i socijalne adaptacije, prikazano je grafom 3.

Graf 3: Faktor osobne i socijalne adaptacije (razlika između ispitivanja provedenih u ožujku i lipnju)

Grafički prikaz pokazuje da su ispitanici u lipnju polučili poželjnije rezultate u gotovo svim česticama.

4.2.4. Faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama

Faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama određen je kritičkim odnosom prema naređenjima, razlozima slušanja zapovijedi, otporom i agresivnošću prema nametanju volje drugih, realnim strahom, odnosom s roditeljima, interesom za fizičke aktivnosti te otvorenim ili prikrivenim agresivnim reakcijama. Navedeni faktor operacionalizirali smo kroz 7 rečenica i njihovih dopuna.

Tablica broj 6 prikazuje redni broj i nedovršenu rečenicu te frekvenciju ocjena njihovih dopuna.

Tablica 6: Faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama (1 - nepoželjan, 2 – očekivan, 3 - poželjan), skupne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja

Rečenica (R) Čestica (Č)	Frekvencija						Ukupno	
	1		2		3			
	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožujak	lipanj	ožu.	lip.
24. Ja slušam zapovijedi jer ...	6	8	1	1	3	1	10	10
23. Kad me netko jači prisiljava...	0	2	2	3	8	5	10	10
5. Najviše se od svega bojim ...	5	4	2	4	3	2	10	10
12. Ako me netko razljuti ja ...	0	6	7	1	3	3	10	10
21. Kod kuće se ne slažem sa ...	0	0	8	7	2	3	10	10
16. S roditeljima sam obično ...	0	0	4	3	6	7	10	10
2. Meni je najmilija zabava da ...	1	1	9	9	0	0	10	10

Čestica 24 ispituje kako učenici reagiraju na zapovijedi. Neke od dopuna bile su. Slušam zapovijedi jer sam dobra, jer će me istući, jer moram, jer mama i tata tako kažu. 6 ispitanika (60%) je submisivno i pokazuje strah od kazne. 1 ispitanik (10%) se prilagođava hijerarhijskom redu, a 3 ispitanika (30%) uviđa opravdanost zapovijedi. U lipnju 8 ispitanika (80%) je submisivno, 1 ispitanik (10%) se prilagođava hijerarhiji i 1 ispitanik (10%) uviđa opravdanost zapovijedi.

Odgovorima na česticu 23 želi se ispitati kako učenici reagiraju na agresivna ponašanja, odnosno na prisilu od strane drugih. 2 ispitanika (20%) koriste strategiju izbjegavanja ili traženja pomoći, a 8 ispitanika (80%) pokazuje otpor i agresivnu reakciju. U lipnju 2 učenika (20%) ukazuju na submisivnost, 3 učenika traže pomoć ili izbjegavaju prisilu, dok 5 učenika (50%) koristi otpor ili reagira agresivno.

Česticom 5 ispituju se izvori straha kod djece. Ispitanici navode da se boje mraka, požara, testova, loših ocjena, strašnih filmova itd. Kod 50% ispitanika (5 učenika) dolazi do izražaja neurotični strah. 20% ispitanika (2 učenika) boje se roditeljskih prijekora ili je izvor straha neodređen. preostalih 30% ispitanika (3 učenika) izvor straha nalaze u nekim konkretnim situacijama. U lipnju 40% ispitanika (4 učenika) pokazuju neurotične strahove. Kod 40 % ispitanika (4 učenika) izvor straha je neodređen. Kod preostalih 20% ispitanika (2 učenika) strah izvire iz konkretnih situacija.

Česticom 12 pokušava se saznati na koji način učenici reagiraju na tuđa agresivna ponašanja. Dopune rečenice „Ako me netko naljuti ja...“ bile su: mu oprostim, ga kažem mami, budem isto ljut, poludim, okrenem se i odem... 70% ispitanika (7 učenika) pokazuje agresivne subjektivne i depresivne reakcije, a preostalih 30% (3 učenika) pokazuje sposobnost kontrolirane reakcije. U lipnju 60% ispitanika (6 učenika) pokazuje otvorene agresivne reakcije, 10%

ispitanika (1 učenik) pokazuje depresivnu reakciju, dok 30% ispitanika (3 učenika) navodi kontroliranu reakciju.

Čestica 21 promatra izvore frustracija u interpersonalnim odnosima. Ispitanici navode da se kod kuće ne slažu uglavnom s braćom i sestrama ili neslaganja nema. 8 ispitanika (80%) izražava nesklad s određenim članovima obitelji, a da nisu roditelji. 2 ispitanika (20%) izražavaju sklad sa svima ili nesklad s nekim generaliziranim pojavama. U lipnju 7 ispitanika (70%) navodi nesklad s određenim članovima obitelji, a preostala 3 ispitanika (30%) tvrde kako nesklad ne postoji ili se ne slažu s nekim generaliziranim pojavama.

Čestica 16 se nalazi i u faktoru osobne i socijalne adaptacije pa je stoga i analizirana u sklopu navedenoga faktora, a čestica 2 analizirana je u sklopu faktora neuravnoteženog socijalnog razvoja.

Kolike su prosječne vrijednosti (AS) te mjere odstupanja od prosječnih vrijednosti (SD) u faktoru neuravnoteženog socijalnog razvoja prikazano je u tablici 4a.

Tablica 6a: Prosječne procjene ispitanika usporenog kognitivnog razvoja, N = 10 (m=4; ž = 6), faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama

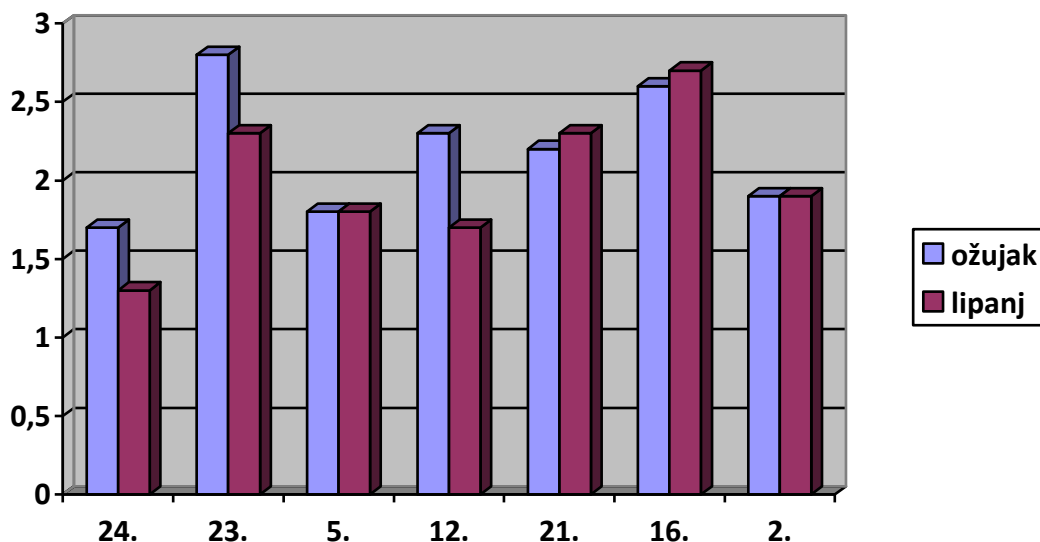
<i>R/Č</i>	<i>ASožujak</i>	<i>SDožujak</i>	<i>ASlipanj</i>	<i>SDlipanj</i>
24.	1.7	0.949	1.3	0.675
23.	2.8	0.422	2.3	0.823
5.	1.8	0.919	1.8	0.789
12.	2.3	0.483	1.7	0.949
21.	2.2	0.422	2.3	0.483
16.	2.6	0.516	2.7	0.483
2.	1.9	0.316	1.9	0.316
UKUPNO	2.29	0.725	2	0.780

Ispitivanje u ožujku pokazuje da je većina ispitanika (AS = 1.7; SD = 0.949) pokazuje submisivnost u čestici 24 (Ja slušam zapovijedi jer...). U čestici 23 (Kad me netko jači prisiljava da učinim nešto...) većina ispitanika (AS =2.8; SD = 0.422) pokazuje otpor ili agresivnu reakciju. Dopune čestice 5 (najviše se od svega bojim) pokazuju uglavnom neurotičan strah kod ispitanika (AS = 1.8; SD = 0.919). Većina ispitanika u čestici 12 (Ako me netko razljuti ja...) pokazuju agresivne subjektivne ili depresivne reakcije (AS = 2.3; SD = 0.483). Čestica 21 (Kod kuće se ne slažem sa...) ukazuje na to da se učenici uglavnom (AS =2.2; SD = 0.422) ne slažu s članovima

obitelji izuzev roditelja. U čestici 16 (S roditeljima sam obično...) nalazimo zadovoljstvo i vezanost uz roditelje (AS = 2.7; SD = 0.483). Većina ispitanika u čestici 2 (Meni je najmilija zabava da...) pokazuju sklonost ka socijalnoj participaciji u uobičajenim dječjim aktivnostima (AS = 1.9; SD = 0.316).

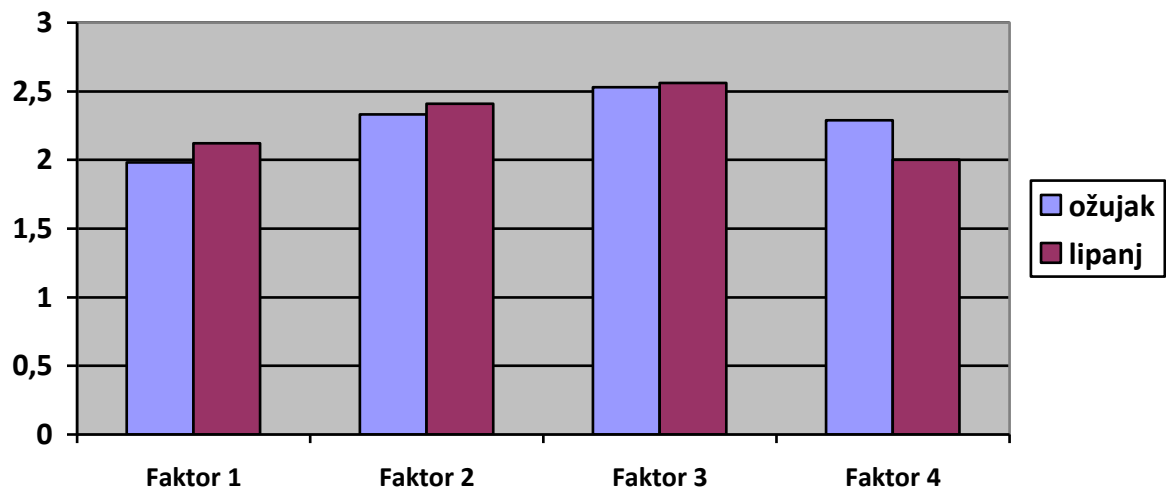
Ispitivanje u lipnju ukazuje uglavnom na submisivnost ispitanika u čestici 23 (AS = 1.2; SD = 0.675). U čestici 23 ispitanici uglavnom navode da koriste otpor ili agresivnu reakciju (AS = 2.3; SD = 0.823). Čestica 5 pokazuje neurotični strah kod većine ispitanika (AS = 1.8; SD = 0.789). Česticom 12 saznajemo da kod ispitanika uglavnom vlada otvorena agresivna reakcija (AS = 1.7; SD = 0.949). Dopune čestice 21 ukazuju na to da se učenici uglavnom (AS = 2.3; SD = 0.483) slažu s roditeljima, ali ne i s ostalim članovima obitelji. Većina ispitanika (AS = 2.7; SD = 0.483) je zadovoljna svojim odnosom s roditeljima u čestici 16. Čestica 2 ostaje nepromijenjena u lipnju.

Kolike su uočene prosječne razlike iz ožujka i lipnja u faktoru samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama, prikazano je grafom 4.

Graf 4: Faktor samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama (razlika između ispitivanja provedenih u ožujku i lipnju)

Grafički prikaz pokazuje da su ispitanici polučili bolje rezultate u preliminarnom ispitivanju, odnosno, učenici su polučili bolje rezultate pri prvom ispitivanju, što nije poželjno. Na samom kraju, zbog preglednosti, slijedi grafički prikaz sva četiri faktora (inicijalno i finalno stanje unutar skupine), graf 5.

Graf 5: Faktorska analiza DR-2 testa provedenog u ožujku i lipnju, N = 10

Faktorska analiza pojedinih čestica testa (dopune/odgovori na 4 različite skupine rečenica) pokazuje da su rezultati na većini faktora rasli, osobito na faktoru 1 – pozitivnog socijalnog razvoja, koji u prosjeku pokazuje najveće tendencije rasta prema poželjnim procjenama, a odnosi se na sklonosti ka trajnijim socijalnim vrijednostima, ambicioznost, samokritičnost, realnost želja, vezanost uz roditeljski dom, relativno zrele interese, emocionalnu stabilnost, samoodgovornost i kooperativnost. Na faktoru 4 – samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama, rezultati u prosjeku pokazuju najveće tendencije pada, a odnosi se na odnose prema naređenjima, razlozima slušanja zapovijedi, otpor i agresivnost prema nametanju volje drugih, realni strahova, odnose s roditeljima, interese za fizičke aktivnosti te otvorene ili prikrivene agresivne reakcije.

I na kraju, nakon interpretacije dobivenih rezultata i rasprave razvidno je da su rezultati kvantitativne i kvalitativne analize, na individualnoj i grupnoj razini, potvrdili da terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s usporenim kognitivnim razvojem to jest da ispitana djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne škole, napreduju u određenim aspektima osobnog i socijalnog razvoja nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje.

5. ZAKLJUČAK

Cilj ovog istraživanja je bio ispitati na koji način terapijsko jahanje utječe na socijalni razvoj djece s usporenim kognitivnim razvojem to jest kako djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne škole, napreduju u određenim aspektima socijalnog razvoja nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje odnosno, gledano sa pedagoškog aspekta, u kolikoj mjeri terapijsko jahanje pomaže i potiče njihov individualni i socijalni razvoj.

Ispitivanjem je obuhvaćeno 10 učenika usporenog kognitivnog razvoja, od čega su 4 ispitanika dječaci, a 6 ispitanika djevojčice. Instrument koji se koristio u provedbi istraživanja bio je Dr – 2 test ili Test dopunjavanja rečenica.

Kvantitativna i kvalitativna analiza podataka, na individualnoj i društvenoj razini, je pokazala da učenici uglavnom pokazuju tendenciju rasta, odnosno napretka u socijalnom i osobnom razvoju nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje. Najveći rast vidljiv je u faktoru 1 – pozitivnog socijalnog razvoja, što ukazuje na to da su učenici u pravilu nakon tromjesečnog razdoblja pohađanja terapijskog jahanja pokazali tendenciju prema trajnijim socijalnim vrijednostima (tendenciju jer se radi se o procesu koji se prati) te počeli pokazivati relativno zrelije interese i realnije želje, u odnosu na inicijalno stanje, prije pohađanja terapijskog jahanja. Podaci također ukazuju na činjenicu da su učenici u prosjeku postali ambiciozniji, samokritičniji, odgovorniji, kooperativniji i emocionalno stabilniji. Također je zamjetna tendencija rasta na području neuravnoteženog socijalnog razvoja (faktor 2) što ukazuje na to da ispitanici pokazuju pozitivnije odnose prema roditeljima i roditeljskom domu, socijalniji su i manje osjetljivi na okolinu. Značajan porast pokazuje i faktor 3 – osobne i socijalne adaptacije koji osim pozitivnijeg odnosa prema roditeljima i učiteljima, odnosno školi, pokazuje primjerenije (realnije i poželjnije) emocije prema vlastitim poteškoćama a negativne pojave lakše savladavaju. Znatno pad zabilježen je na faktoru samostalnosti i dominantnosti s agresivnim tendencijama (faktor 4), odnosno učenici u prosjeku pokazuju nestabilnije odnose prema narednjima i zapovijedima, te pokazuju otvorenije agresivne reakcije prema nametanju volje drugih, u odnosu na inicijalno stanje.

Dobiveni rezultati, na individualnoj i grupnoj razini, potvrdili su da ispitana djeca usporenog kognitivnog razvoja, smještena u redovne škole, napreduju u određenim aspektima osobnog i socijalnog razvoja nakon višemjesečnog odlaska na terapijsko jahanje uz napomenu o važnosti razvojnog interpretiranja dobivenih podataka, osobito na individualnoj razini kao ishodištu pružanja pomoći i daljnjeg praćenja razvoja svakog djeteta, u skladu s njegovim potrebama.

6. POPIS LITERATURE

- Blaži, D., Ivšac, J., Lenček M. (2007.), Specifične teškoće učenja: Osvrt na probleme u jeziku, čitanju i pisanju. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet.
- Galić-Jušić, I. (2004.), Djeca s teškoćama u učenju (Rad na spoznajnom razvoju, vještinama učenja, emocijama i motivaciji). Lekenik: Ostvarenje.
- Jensen, E. (2004.), Različiti mozgovi, različiti učenici. Zagreb: Educa.
- Krmpotić, J. (2003.), Konji – terapeuti, učitelji, prijatelji – Knjiga o terapijskom jahanju i konjima. Zagreb: Krila.
- Rutter, M. (1985.), *Child and Adolescent Psychiatry: Modern Approaches*. Oxford: Blackwell Scientific.
- Rutter, M. (1978) *Diagnosis and definition. Autism: A Reappraisal of Concepts and Treatment* (pp.1-25). New York: Plenum Press.
- Sekulić-Majurec, A. (1988), Djeca s teškoćama u razvoju u vrtiću i školi. Zagreb: Školska knjiga.
- Shea, T.M., Bauer A.M. (1994.), *Learners with Disabilities: A Social Systems Perspective of Special Education*. Dubuque: Brown & Benchmark Publishers.
- Smith, D.D., Luckasson, R. (1992.), *Introduction to special education*. Needham Heights: Allyn & Bacon.
- Stančić, V. (1992.), Ispitivanje socijalnog razvoja u djece niže osnovnoškolske dobi (Priručnik za upotrebu DR-2 Testa. Zagreb: Fakultet za defektologiju.
- Šuvak, D. (2001.), *Konjaništvo za osobe s invaliditetom: priručnik za terapijsko jahanje*. Osijek: Čarolija.
- Šuvak, D. (2004.), *Terapijsko jahanje: Pedagoško-preventivni program*. Osijek: Grafika.
- Šuvak, D. (2005.), *Konjaništvo novog vremena*. Osijek: Grafika.
- Wing, L. (1993.), *Autistic continuum disorders: An aid to diagnosis*. London: National Autistic Society.

7. PRILOZI

Prilog 1

TEST DOPUNJAVANJA REČENICA (DR-2 TEST)

I OPĆI PODACI

1. Ime i prezime _____
2. Spol _____
3. Škola i mjesto _____
4. Razred _____
5. Dan, mjesec i godina rođenja _____
6. Mjesto rođenja _____
7. Prebivalište _____
8. Zanimanje oca _____
9. Zanimanje majke _____
10. Datum ispitivanja _____
11. Ispitivač _____

II NEDOVRŠENE REČENICE

A) Rečenice za uvježbavanje:

1. Kada ujutro ustanem tada _____
2. Ako je lijepo vrijeme idem _____
3. Ako ću marljivo raditi _____
4. Vozim se autobusom kada _____
5. Majka ide u trgovinu jer _____

B) Rečenice testa:

Ocjena

1. Sretan sam kada _____
2. Meni je najmilija zabava da _____
3. Moj je otac _____
4. Najviše me vrijeđa _____
5. Najviše se od svega bojim _____
6. Najviše se od svega veselim kada _____

7. Najviše od svega bih volio biti _____
8. Moja majka je _____
9. Često sam loše volje zbog _____
10. Od svega najviše mrzim _____
11. Najviše od svega zanima me _____
12. Ako me netko razljuti ja _____
13. Od svega najviše volim _____
14. Među drugim dječacima ja se osjećam _____
15. Od svega bih najviše volio imati _____
16. S roditeljima sam obično _____
17. Najčešće se stidim kada _____
18. Mislim da je učiteljica u školi _____
19. Kad učinim nešto loše onda _____
20. Ja bih bio sretan kada bih _____
21. Kod kuće se ne slažem sa _____
22. Ja mislim da sam _____
23. Kad me netko jači prisiljava da učinim nešto onda _____
24. Ja slušam zapovjedi jer _____
25. U školi se ne slažem sa _____
26. O majci mislim da je _____
27. O ocu mislim da je _____
28. Ja sam sretan jer _____
29. Kod kuće me najviše smeta _____
- Ukupni rezultat _____

III ZAPAŽANJA ZA VRIJEME ISPITIVANJA

Potpis ispitivača